

GEODÉZIA ÉS KARTOGRÁFIA

56. ÉVFOLYAM

2004

6. SZÁM

Új akadémikusaink köszöntése

A Magyar Tudományos Akadémia 2004. május 3-án tartott közgyűlése új rendes és levelező tagokat választott. Közöttük dr. Ádám József egyetemi tanárt, az MTA eddigi levelező tagját rendes taggá és dr. Klinghammer István egyetemi tanárt, az ELTE rektorát levelező taggá választotta. Ezzel tovább erősödött szakterületünk, a földmérés és térképészet legmagasabb szintű tudományos képviselője. Lapunk nagy tisztelettel köszönti a megválasztottakat, és kíván nekik további sikeres munkát, jó erőt, egészséget, alkotókedvet; bizakodva abban, hogy szakterületünk indokolt közös törekvései az ő támogatásukkal a jövőben még hatékonyabban teljesülhetnek.

Szerkesztőbizottság

Dr. Ádám József

A Földmérési Intézet Kozmikus Geodéziai Observatóriumában végzett csaknem 20 évi alaphálózati gyakorlati és tudományos kutatói munka után, 1992-től a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem egyetemi tanára, az Általános és Felsőgeodézia Tanszék vezetője, az Építőmérnöki Kar dékánhelyettese, az MTA–BME Fizikai Geodézia és Geodinamikai Kutatócsoportjának vezetője.

1998. évi levelező taggá választása után folytatta a geoid magyarországi felületdarabja meghatározása elméleti és gyakorlati feladatainak megoldásával kapcsolatos kutatómunkát. Részletesen elemezte a magyarországi gyakorlatban alkalmazott geodéziai vonatkoztatási rendszerek térbeli elhelyezkedését. Behatóan foglalkozik az ország felsőgeodéziai alap-

jainak korszerű vizsgálataival és közreműködik azoknak az egységes európai geodéziai vonatkoztatási rendszerekbe történő bekapcsolását célzó tudományos munkálatokban. A Nemzetközi Geodéziai Szövetség EUREF (*European Reference Frame*) elnevezésű albizottságának szűkebb vezetőségében aktív tagként vezető szerepet játszik az egységes európai geodéziai alapok tudományos megalapozottságú kidolgozásában. Részt vesz az Eötvös-féle torziós ingával végzett magyarországi gradiométeres mérések hazai és nemzetközi szintű tudományos és gyakorlati hasznosításában.

Oktató munkája a felsőgeodézia és a kozmikus geodézia területeire terjed ki a nappali, a levelező, a szakmérnöki és a doktorandusz (PhD) képzés keretében. Aktívan részt vesz az Egyetem (BME) és az Építőmérnöki Kar oktatás- és kutatásszervezési feladataiban. A „Geodéziai alapmunkálatok” és az „Építőipari geodézia” szakirány záróvizsga bizottságának, valamint a Földmérő- és térinformatikai mérnöki szak Habilitációs Bizottság és Doktori Tanácsának elnöke.

Az MTA Földtudományok Osztályának elnökhelyettese, Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottságának, valamint Nemzetközi Bizottságának továbbá a Magyar Akkreditációs bizottság (MAB)

Föld- és Környezettudományi Szakbizottságának, az „*Acta Geodetica et Geophysica Hungarica*”, a „*Periodica Polytechnica*”, valamint a „*Geodézia és Kartográfia*” szaklap szerkesztő bizottságának tagja tagja. A Magyar Űrkutatási Iroda Űrkutatási Tudományos Tanácsának (ÚTT), korábban tagja, jelenleg pedig tiszteletbeli tanácsadója.

A Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió (IUGG) Magyar Nemzeti Bizottsága és ezen belül az IAG Szekció elnöke, ezzel együtt ezen szervezetekben Magyarország nemzeti képviselője.

Nemzetközi pályázat elnyerésével megbízást kapott arra, hogy a Nemzetközi Geodéziai Szövetség (IAG) 2001. évi Tudományos Közgyűlését szervezze meg, és bonyolítsa le Budapesten. A Szövetség Tanácsa 2003-ban a vonatkozó nemzetközi pályázat elnyerése alapján a „Communication and Outreach Branch” vezetésével bízta meg, és megválasztotta az IAG Végrehajtó Bizottságának (Executive Committee) tagjává, mely nemzetközi elismertségét és megbecsülését mutatja.

Szakmai és tudományos tevékenységét 1988-ban Szádeczky-Kardoss Elemér-díjjal (MTA Földtudományok Osztálya), 1990-ben Nagy Ernő-emlékéremmel, 1992-ben Lázár Deák-emlékéremmel és 2002-ben Ipolyi Arnold Tudományfejlesztési-díjjal (OTKA) ismerték el.

Dr. Klinghammer István

Csaknem 40 éve az Eötvös Lóránd Tudományegyetem (ELTE) oktatója, tíz éve annak egyetemi tanára, a Térképtudományi Tanszék vezetője, és már második megbízását látja el, mint az ELTE rektora.

Tudományos munkássága a térképészet egészére kiterjed, ezen belül a térképészeti modellezés és a számítógéppel támogatott atlaszszerkesztés lehetőségeit vizsgálja. Egyedülálló elektronikus faksimile eljárást dolgozott ki munkatársaival, amelyet alkalmaztak a Közép-Európa atlasza 1945 atlaszműben. Nevéhez fűződik a nemzetközi együttműködésben készülő digitális Európa-atlasz koncepciójának kidolgozása. Matematikus atlaszok szerkesztésével, valamint a COMAPO és DIASIG tér-képkészítési eljárások kidolgozásával számos hazai és nemzetközi kooperációban vett részt. Az 1990-es évek közepétől nemzetközi együttműködésben tudománytörténeti kutatásokat is végez. A Bonni és a Bécsi Egyetemen folytatott hosszabb kutatómunkát.

Eredményeit 1997-ben az MTA Akadémiai-díjjal ismerte el. Munkássága alapján a Német Természettudományi Akadémia, az Akademie Leopoldina 2000-ben tagjává választotta.

Egyetemi oktatói tevékenysége során kollégiumokat vezet térképész, földrajzos, geológus, meteorológus, régész és környezettan szakos hallgatóknak. A földtudományi doktori iskola programjának vezetőjeként doktoranduszok tanulmányait irányítja,

és szervezi a digitális térképkészítési együttműködések az MTA és a szakminisztériumok kutatóhelyeivel.

Volt a Természettudományi Kar dékánja, rektorhelyettes, 2000-től az ELTE rektora. Oktató munkáját az Egyetem a Pro Universitate kitüntetés-

rel ismerte el. Több külföldi egyetemen tartott vendégelőadásokat. Az általa vezetett Térképtudományi Tanszék nemzetközileg elismert kutatóhely.

A Nemzetközi Térképészeti Társulásban (ICA) közel harminc év óta lát el magyar képviseletet, 20 éven át a Társulás Térképész-képzés és Továbbképzés Bizottságában működött, tagja a Német Kartográfiai Társaságnak. Alapító tagja a térképészek Euro-Forumának, meghívott tagja a német, osztrák és svájci térképtörténészek (DACH) közös egyesületének, a német-magyar MassMediaMap munkacsoport vezetője tagja.

Tagja az MTA Doktori Tanácsának, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Földmérő és térinformatikai mérnöki szak Habilitációs Bizottság és Doktori Tanácsának. A Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság alelnöke, a Magyar Földrajzi Társaság választmányi tagja, részt vesz a Pro Cultura Renovanda Alapítvány Földrajzi és történeti atlaszok kuratóriumi bizottságának a munkájában, elnöke a Lázár-deák Térképészeti Alapítványnak, és tagja több más bel- és külföldi, ill. nemzetközi szervezetnek, munkacsoportnak.

A Lázár Deák-emlékérem tulajdonosa.

A Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság 2004. évi Közgyűlése

Bartos Ferenc, a Magyar Földmérési,
Térképészeti és Távérzékelési Társaság főtitkára

Társaságunk 2004. június 3-án tartotta hagyományos évi Közgyűlését a Fő utcai MTESz székház nagytermében. A Közgyűlést megelőzően ülésezett az Intézöbizottság, valamint az Országos Választmány, melyek a Közgyűlést készítették elő, illetve a betérjesztéseket tették meg. A Közgyűlés a meghirdetett időpontban határozatképtelen volt, majd a meghívónak megfelelően megismételt időpontban Apagyi Géza elnök megállapította a határozat-képességet, és megnyitotta a Közgyűlést. Köszöntötte a megjelenteket, ismertette a napirendet – melyet az eredeti, meghirdetett formában kellett megtartani –, majd felkérte a főtitkárt és az ügyvezetőt, hogy az Országos Választmány által betérjesztett közhasznúsági jelentést ismertessék.

Bartos Ferenc főtitkár a közhasznúsági jelentés szakmai részét a következők szerint foglalta össze:

„Tisztelt Közgyűlés, Elnök Úr, Kedves Tagtársak! Ismét eltelt egy év, elkészült Társaságunk mérlege, összeállítottuk a közhasznúsági jelentést, és ezt most az előírások szerint a Közgyűlésnek kell elfogadnia. Ezért kell összejönnie minden évben ilyen tájt legfontosabb döntéshozó szervünknek, a Közgyűlésnek.

A közhasznúsági jelentésnek része a mérleg; a könyvvizsgálói jelentés, mely hitelesíti a mérleg adatait, és elemzést is ad gazdálkodásunkról; a könyvvizsgáló által adott teljességi nyilatkozat; továbbá el kell számolnunk az állami támogatásokkal, melyekhez az év folyamán hozzá jutottunk. Ez az elszámolás könnyű, hiszen nagyon kevés az így kapott támogatás, és az is konkrét feladatokhoz kötődik. Itt került kimutatásra a személyi jövedelemadóból tagtársaink rendelkezése alapján kiutalt összeg felhasználása is.

A későbbiekben Nagy Mária ügyvezető asszony még szóbeli kiegészítést fűz az előzőekhez, melyeket írásban is kiosztottunk, és Társaságunk titkárságán tagjaink bármikor megtekinthetik.

A közhasznúsági jelentésnek tartalma továbbá

a szakmai tevékenységről szóló beszámoló, és elsősorban ez az én feladatom. A szakmai tevékenységről szóló beszámoló részletezi, hogy mennyiben teljesítettük az alapszabályunkban vállalt és a közhasznúság bejegyzésénél elfogadott feladatainkat, meghatározott céljaink szerint dolgoztunk-e. Vegyük hát sorra ezeket, és nézzük, mit végeztünk a 2003. évben, melynek legfontosabb eseménye a tisztújítás volt. Így az elmúlt esztendő két vezetés irányításával teljesítettük, melyben személyem és az ügyvezetés azonban felelősen vitte végig az évet. Így a teljesítésért és a törvényességért is fokozott a felelősségünk.

Társaságunk képviseli a különböző nemzetközi szervezetekben hazánkat, melyekkel a kapcsolatot a Társaság vezetőin túl, elsősorban a Nemzeti Bizottságokban dolgozó tagtársaink tartják. A tisztújítás során e Bizottságok vezetői (elnökei és titkárai) is megválasztásra kerültek. A választást követően az elnökök a Bizottságokat újjá alakították, megtervezték programjukat, és megkezdték a munkát.

A Nemzetközi Földmérő Szövetségnek (FIG) a munkáját a dr. Márkus Béla elnökleletével működtő Nemzeti Bizottság figyeli, és irányítja az együttműködést. A Szövetség bizottságai által lefedett szakterületek legkiválóbb képviselői vesznek részt a Nemzeti Bizottság munkájában, mely közösen kialakított munkaterv szerint folyik. A meghívott szakemberek több, más irányú elfoglaltsága ellenére a tervezett munka nagy részét sikerült teljesíteni, ami az eredményekben is megmutatkozik. Az elmúlt évben is részt vettünk mindazokon a fórumokon, melyek a Szövetség életében meghatározóak, így az egyre növekvő költségek ellenére jelen voltunk a FIG rendezvényeken, melyekre a nemzeti jelentésünket is rendszeresen megküldjük. Továbbra is kiemelkedő a tevékenységünk az oktatás területén, melyet dr. Márkus Béla, a kataszter területén, melyet Osskó András, és az informatika területén, melyet dr. Mihály Szabolcs tagtársunk irányít. Kiemelkedő esemény Társasá-

gunk életében – bár ez nem 2003-ban, hanem a múlt heti athéni munkahéten történt –, hogy a II. bizottság dr. Márkus Béla urat, a VII. Bizottság pedig Osskó András urat elnökévé választotta. Tagtársainknak a megtisztelő megbízáshoz sok sikert kívánok, és nem kétségbe vonva jelentős személyes tevékenységüket, úgy érzem ez a megtiszteltetés Társaságunk munkáját is dicséri. Ez komoly elismerése tagtársaink munkájának, a magyar szakembereknek és nem utolsósorban Társaságunknak.

Az aktív részvétel jelentős kiadásokkal jár, melyet csak kisebb részben tudott Társaságunk vállalni. Jelentős támogatást kaptak az utazók az FVM-től, a FÖMI-től, a Fővárosi Földhivataltól, a székesfehérvári Geoinformatikai Főiskolától és egy esetben az Oktatási Minisztériumtól is.

Hasonlóan jelentős a közreműködésünk az ISPRS munkájában is, ahol dr. Remetey-Fülöpp Gábor tagtársunk továbbra is a VII/4. albizottság munkáját irányítja, Winkler Péter tagtársunk – aki ma a Nemzeti Bizottság elnöki feladatait is ellátja – titkári segítségével. Júliusban lesz az ISPRS kongresszus Isztambulban, melyre az említettek kiutazását támogattuk.

Dr. Papp-Váry Árpád elnök vezetésével az ICA NB is újjá alakult. Az elmúlt évben több tagtársunk vett részt a dél-afrikai Durbenben rendezett konferencián, ahol dr. Zentai László tagtársunk elnyerte az oktatási bizottság elnöki posztját. Ősszel az ICA elnöke Budapesten adta át dr. Klinghammer Istvánnak, Társaságunk alelnökének az ICA legmagasabb kitüntetését, a tiszteletbeli tagságot elismerő diplomát. A tagtársainkat ért megtiszteltetéshez gratulálunk, és természetesen sikereiket magunkénak is érezzük, és büszkék vagyunk rá.

Egyik legfontosabb közhasznú tevékenységünk az oktatási és szakmai továbbképzések, előadások szervezése. Ide tartozik tavaszi-őszi előadássorozatunk Budapesten, amelynek közérdeklődésre számot tartó alkalmain sok vidéki kolléga is részt vesz. Az elmúlt év során 36 előadást hirdettünk, melyeken közel 500 hallgató jelent meg. Sajnálatos, hogy az elmúlt évben ismét két alkalommal elmaradt az előadás, érdektelenség miatt. Meggyőződésem, hogy ennek az oka elsősorban a rossz szervezésünkben keresendő, és nem a témában vagy az előadóiban, akiktől ezúton is elnézést kérek. Jó hangulatú és sikeres volt több megyei földmérő nap rendezvénye, amit felsorolni azért sem tudok, mert nem biztos, hogy mindegyikről tudomásom van, és sajnós a lapunkat továbbra sem tájékoztatják az ilyen eseményekről!

Az elmúlt évben is több városban került megrendezésre földmérő megyebál, elmaradt viszont a budapesti Térképész bál megszervezése, mely egyébként idén sem sikerült. Az elmúlt évben három jelentős és sikeresnek is nevezhető nagyrendezvényünk volt. Az év elején a Magyar Tudományos Akadémián – az Akadémia elnöke és az FVM miniszter védnökségével szervezett – a Nemzeti Kataszteri Programról szóló konferencia sikerét az is bizonyítja, hogy az igen magas színvonalú előadások hozzásegítették a szakterületet a további munka alapját jelentő újabb nagy összegű hitel kormány általi támogatásához.

Debrecen városa, és a Hajdú-Bihar megyei kollegák voltak a házigazdái a Vándorgyűlésnek. A megelőzően magasra tett mércéhez méltóan, nagy szeretettel és gondoskodással fogadtak minket, és a helyszín is kellemes környezetet biztosított a rendezvénynek. Sajnálatos és érthetetlen ugyanakkor számomra, hogy a szombathelyi Vándorgyűléshez képest közel felére apadt a résztvevők száma. Veszteni elsősorban azok veszettek, akik nem voltak ott. Köszönjük a házigazdáknak mindenre kiterjedő figyelmüket, gondoskodásukat!

Az FVM felkérésére ősszel szervezett, a TAKARNET rendszerrel foglalkozó felhasználói konferencián mintegy 77 fő nagyon aktív érdeklődő vett részt, akik sok hasznos tanáccsal szolgáltak a rendszer továbbfejlesztési elképzeléseinek a kialakításához.

Kiemelkedő és szakmailag is fontos feladatunk a Geodézia és Kartográfia szaklap kiadása és megjelentetésének folyamatos biztosítása. A tisztújítást követően újjáalakult a lap Szerkesztőbizottsága, és nagy lendülettel látott munkához. A Szerkesztőbizottságon belül kialakításra került egy egyszerű témafelelősi rendszer, mely a gyakorlatban jól segíti a főszerkesztő munkáját. Így a lap helyzete minden szempontból rendeződött. Köszönöm dr. Mihály Szabolcs főigazgató úrnak és Buga László igazgató úrnak a szerkesztőség és a sokszorosítás segítségét. Köszönöm a Szerkesztőség munkatársainak, hogy dr. Joó István professzor úr, főszerkesztő irányításával példamutatóan helytálltak, és hogy az olvasó az időnként jelentkező gondokból nem sokat vett észre.

Mint minden civil szervezetnek, nekünk is kapcsolatokot kell építeni a környezetünkben működő és valamilyen rokon területtel foglalkozó más civil szervezetekkel. Tagegyesülete vagyunk a MTESZ-nek, mely szervezet évek óta komoly anyagi gondokkal küszködik. A Szövetségi Tanács ülésein Elnök úr rendszeresen részt vesz, és a külön-

böző bizottságokban is működnek tagtársaink. Így például Detrekői akadémikus úr vezeti a tisztújítás Jelölő Bizottságát, mely a jelenlegi helyzetben nem kis feladat. Kapcsolatunk a helyiség bérlete kapcsán is korrekt, de ez ma már mindössze két kis szobát jelent.

A Földmérő és Térképész Vállalkozók Egyesületével meglévő együttműködési megállapodásunk az elmúlt évben gyakorlatilag nem működött. Az Egyesület tisztújítását követően, tavasszal megtörtént az egyeztető tárgyalás, melynek során kialakulóban van egy új alapokra helyezett kapcsolat. Nem delegáltak még küldöttet az IB üléseinkre, de minket sem hívtak meg közgyűléseikre.

A Magyar Mérnöki Kamara Földmérő és Térképész tagozat vezetésével élő a kapcsolatunk, esetenként kölcsönösen tájékoztatjuk egymást gondjainkról, nehézségeinkről és örömeinkről is.

A Társaságunk által képviselt szakterületek két főhatóság alá tartoznak, melyekkel folyamatosan jó kapcsolatra törekedünk. Az FVM FTF vezetésében bekövetkezett változás zökkenőmentessé tette a további, a lap konszolidációjával megindult együttműködést, és ezzel közös és azonos céljaink elérését is elősegítik. Együttműködünk mindenben, ami a szakterület és az ott dolgozók érdeke, közreműködünk a szakmai szabályzatok és jogszabályok előkészítésében, társadalmi vitájában és elfogadtatásában.

Ismét a hazai kapcsolatok között említem az Erdélyi Magyar Tudományos Egyesülettel és annak földmérő szekciójával kialakult jó kapcsolatunkat. Tavaly is nagy létszámmal vettünk részt – nem társasági költségen – rendezvényükön, ahol nagy megtiszteltetés érte személyemet és Ponicsán Gábor igazgató urat: megkaptuk az „Erdély főgeodétája” kitüntető címet.

Jelentem a Közgyűlésnek, hogy tagtársaink, Karsay Ferenc kolléga irányításával, a múlt évben befejezték a 1975–1995 közötti évek geodéziai és kartográfiai bibliográfia összeállítását, melyet a FÖMI és a NKP Kht. hathatós anyagi támogatásával, kettőszáz példányban, CD-n adtunk ki. Sajnos eddig a szerény ár ellenére nagyon keveset tudtunk értékesíteni, most is felhívom a figyelmet a kiadványra, hiszen minden kollégának hasznos és szükséges ez az igen értékes összeállítás! A munkában résztvevőket a későbbiekben Elnök úr külön köszönti, és szerény lehetőségeink szerint jutalmazza.

Az előzőekben részletezettek is igazolják, hogy szakmai tevékenységünk a vállalt közhasznú feltételeknek megfelelt, ilyen vállalásunkat teljesítet-

tük. A cél szerinti juttatásokat arra fordítottuk, amire biztosították, de ezeket még egyéb bevételeinkből ki is egészítettük.

Tájékoztatom továbbá a tisztelt Tagságot, hogy szervezetségünkben változás nincs, tagjaink száma mintegy 1200 fő, melyből jelentős a nyugdíjas, és a pontos létszám nehezen állapítható meg, hiszen tagdíjfizetési kötelezettség ebben a kategóriában nagyrészt nincs. Nyugdíjas és diák fizető tagjainknak a létszáma emelkedett, 85 fő. Ismét minimálisan emelkedett a lapjuttatású tagok száma (568 fő), hála a többszöri felhívásnak. Jogi tagjaink között is van csökkenés, melyet a gazdasági élet változásai és a Földmérő és Térképész Vállalkozók Egyesületének módosított alapszabálya okozhatnak.

A Társaság ügyvezetése változatlan, egy főállású adminisztrátor és egy megbízásos ügyvezető intézi a napi ügyeket, és szervezi a rendezvényeket. Az irányítást az Intézőbizottság az elmúlt évben hét ülésel biztosította (egy plusz ülést tartott az új IB), míg az Országos Választmány döntéseit két ülésen hozta meg, és hasonlóan egy alkalommal volt közgyűlésünk, az előző év közhasznúsági jelentésének elfogadására és az aktuális tisztújítás lebonyolítására.

Néhány szót ez évi dolgainkról. Viszonylag csendes év ártható, hiszen nem lesz Vándorgyűlés. Túl vagyunk egy sikeresnek mondható rendezvényen, melynek témája a GPS rendszer volt, és őszre is tervezzük hasonló nagyságrendű konferenciát, melynek tematikája még egyeztetés alatt van. Elő kell készíteni a jövő évi Vándorgyűlést. Három jelentkező van, Pest megye (Gödöllő), Győr (Széchenyi Egyetem), valamint Szeged. A helyszínnek bejárása folyamatban van, döntés ősszel várható, hogy januárban meg lehessen kezdeni a felkészülést.

Mint említettem, a FIG Munkahét a múlt héten volt Athénban, melyen öt fővel képviseltettük magunkat, és a jövő hónapban lesz az ISPRS Kongresszus, ahol szintén több kollégánk vesz részt.

Végezetül azért én is szólnék néhány szót az elmúlt év általam sikeresnek minősített gazdálkodásáról. Nehezen teljesítettük céljainkat, kiadásainkban maximális takarékosagra törekedtünk. Köszönöm mindenkinek az ebben való együttműködést, különösen azoknak az általam ismeretlen tagtársaknak, akik az elmúlt évben az eddigi legnagyobb összegben – 245502 forint – utaltatták Társaságunknak adójuk 1 százalékát.

Bizakodva tekintek tehát a 2004. évre, mely bizakodást erősíti, hogy úgy érzem, továbbra is szá-

míthatok tagtársaim segítségére, akik gondjaink megoldásában mindig készségesek voltak. Köszönöm valamennyiüknek. Külön köszönetemet fejezem ki a FÖMI munkatársainak, akik dr. Mihály Szabolcs főigazgató úr irányításával keltik életre honlapunkat, melyről Főigazgató urat kérem meg, hogy a későbbiekben adjon részletes tájékoztatást.

Tisztelt Közgyűlés!

Az előzőekben részletezetteket és Nagy Mária ügyvezető asszony által beszámoló után szóban kiegészítésre kerülő írásbeli gazdasági beszámolót az Országos Választmány a tisztelt Közgyűlésnek elfogadásra ajánlotta. Én is ezt kérem tisztelettel Önöktől. Köszönöm, figyelmüket.”

A főtitkári beszámolót követően Nagy Mária ügyvezető fűzött szóbeli kiegészítést a kiosztott gazdasági adatokhoz:

„Tisztelettel és szeretettel köszöntöm a Közgyűlés résztvevőit.

Kiadtuk írásban a közhasznú jelentést, ami tartalmazza a könyvvizsgálói jelentést, a mérlegbeszámolót, a rövid gazdasági értékelést és a cél szerinti támogatások felhasználását. Gondolom, hogy a megelőző szünetben mindenkinek sikerült áttanulmányozni. Ezt szeretném szóban kiegészíteni.

Annak ellenére, hogy eredménnyel zártuk az évet, a tervezett 400.000 forinttól elmaradtunk, hiszen eredményünk 289.000 Ft-ban realizálódott. Ez abból adódott, hogy a könyvvizsgáló véleményét elfogadtuk. Az eredményünk a könyvvizsgálat előtt ugyanis még 414.000 Ft volt, de a könyvvizsgáló az NKP-s rendezvényünk minősítését nem fogadta el, mi ugyanis azt tanfolyamként számoltuk el, és így nem tartozott volna bele az ÁFA körbe. Álláspontja szerint ez nem tanfolyam volt, hanem konferencia. Így 130.000 Ft-os önrevíziót kellett végrehajtani, és az összeget befizetni az APEH-nak. A folyóiratnál is volt egy kis malőrünk, mivel egy tavalyi lapszámot késve számláztak le felénk, ez nem tervezett 225.000 Ft-os ez évi kiadást jelentett. Volt továbbá egy 300.000 Ft-os ígervényünk, melyet az FVM a TAKARNET konferencia rendezéséhez adott. Miután ez a rendezvény november végén volt, nem lehetett az adminisztrációt 2003-ban elintézni, így ebben az évben fogjuk megkapni ezt a juttatást.

El szeretném mondani, hogy a szaklap kiadásához még szeretnénk további támogatást szerezni az eddigiek mellé, és szeretnénk a reklámot is felendíteni, mert eddig nem voltunk e téren sikeresek. Felsoroltuk még, hogy mihez kaptunk támoga-

tásokat, ezt a kiosztott anyagon láthatják. Én is megköszönöm a tagságnak a részünkre felajánlott 1%-os adóforintokat.

Amennyiben volnának kérdéseik, szívesen válaszolok rá.

Köszönöm figyelmüket.”

Az ügyvezető asszonyt követően Elnök úr Szabó Béla úrnak, a Felügyelő Bizottság elnökének adta meg a szót.

„Elnök Úr! Tisztelt Közgyűlés!

Hölgyeim és Uraim! Kedves Kollégák!

Társaságunk Felügyelő Bizottsága 2003-ban is folyamatosan felügyelte a Társaság tevékenységét. A Társaság életében, működésében, tevékenységében és gazdálkodásában az elmúlt évben sem történt olyan esemény, amely a Felügyelő Bizottság beavatkozását igényelte volna.

Társaságunk jelenlegi Felügyelő Bizottsága múlt év májusa óta van hivatalban. Az előzőhöz képest csak két fő személyi változás történt, így a folyamatosság is biztosítva volt. Az előző időszakban elkészített és elfogadott Ügyrendet egyhangúan jóváhagytuk. Az Ügyrend részletesen tartalmazza a Felügyelő Bizottság tagjainak jogait és kötelezettségeit, működésének szabályait. Az Ügyrend jóváhagyását követően írásban nyilatkoztunk a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvényben foglalt összeférhetlenségről. Így a jogszerű működésünknek már nem volt akadály.

A Felügyelő Bizottság egy tagja rendszeresen részt vesz az Intézőbizottság ülésein, így is figyelemmel kísérve a Társaság tevékenységét.

A Felügyelő Bizottság 2003-ban évközben egy ízben ellenőrizte a Társaság gazdasági tevékenységét. Az ellenőrzés említésre méltó eseményt nem talált. Az év lezárásakor áttekintettük azokat a dokumentumokat, amelyeket a könyvvizsgáló állított össze, ezeket azonban nagyon későn kaptuk meg, így a jelentést megalapozó iratokat nem volt alkalomunk átnézni.

Egyetértünk a könyvvizsgáló azon megállapításával, hogy a kintlévőségek behajtására folyamatosan intézkedni kell, a behajthatatlan tételeket pedig értékvesztéssel el kell számolni. Történt egy olyan bevétel elhatárolás, amelyre a MTESz-től írásbeli megerősítés indokolt, amelyet azonban Társaságunk nem kapott meg.

A Felügyelő Bizottság elhatározta, hogy a következő években év közben is tételesen vizsgálja fogja a megrendeléseket, a megbízási díjakat és a költségtérítéseket.

Fontos megállapítás, hogy a Társaságunk gazdálkodása 2003-ban is pozitív eredménnyel zárult, vagyis nyereséges volt.

A számviteli adatfeldolgozás rendben megtörtént, a számlák rendezése megfelelt a számviteli előírásoknak. A Társaság mérlege és az eredmény-kimutatása hiteles bizonylatok alapján valós adatokat tartalmaznak. A vizsgált bizonylatok megfeleltek a követelményeknek, azokon az érvényesítés és utalványozás az érdekeltek által szabályszerűen megtörtént.

A 2003. évi mérlegről tett megállapításokkal a Felügyelő Bizottság egyetértett, nevezetesen a Társaság gazdálkodása 2003-ban is összességében rendben volt.

A Társaság vezetése időben összeállította a 2004. évi költségvetését, amelyet az Intézőbizottság jóváhagyott. A 2004. évi költségvetés a vonatkozó törvények és az Alapszabályunk figyelembevételével készült.

Az elmúlt időszakban is figyelemmel kísértük a taglétszám és a tagdíjfizetési fegyelem alakulását, a tagdíj-nyilvántartást. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a szakmánkat művelők közül csak kevesen vannak, akik egyénileg tagok Társaságunknál, jelenleg 633 fő. Jogi tagdíjat 214 cég fizet.

Vonzóbbá kellene tenni a tagok számára a Társaságot. Tudjuk, hogy az Intézőbizottság is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Néhány javaslatunk nekünk is van a jobbításra.

- A Társaság rendezvényeire a nem tagok csak magasabb díjakért jöhessenek.

- Legyenek olyan rendezvények, ahol csak a tagok vehetnek részt (jogi tagsággal is csak a képviselő).

- A diákok között nagyobb propagandát kell kifejteni az MFTTT tagság érdekében.

- A diákok részére lehetővé kellene tenni a rendezvényeken előadások tartását, be kellene vonni őket a szervezésbe, hogy az egyesületi munkához hozzájáruljanak.

A Felügyelő Bizottság is megpróbálja figyelemmel kísérni a területi csoportok munkáját, amelyre 2003-ban erősen kihatott a földhivatalok feszített leterheltsége, a hatósági munkavégzés mellett jelentkező feladatok teljesítése, a MEPAR, valamint a KÜVET végrehajtási és a BEVET előkészítési feladatai. Mivel a területi csoportokban a Tagság többségét a földhivatali dolgozók adják, így szakmai előadások és egyéb rendezvények szervezésére alig nyílt lehetőség.

A visszafogottabb körülmények között mégis

megtartott rendezvények és szakmai napok, előadások témái mind aktuális szakmai kérdésekhez kapcsolódtak. A társasági programok között szerepelt a földmérő szakestély, több megyében hagyományossá váltak a földmérő farsangi bálók, kirándulások és túrák.

Tapasztalható, hogy a nagyobb országos rendezvényeket a területi csoportok tagjai nagy létszámban látogatják.

Tisztelt Közgyűlés!

Összegezve az eddigieket, a Felügyelő Bizottság megállapította, hogy a Társaság ügymenete a hatályos jogszabályok, az Alapszabály és a Közgyűlési határozatok alapján folyik.

A Társaság közhasznú tevékenysége során szabályszerűen járt el, jogszabálysértésre, az Alapszabály megsértésére utaló tény, körülményt nem észleltünk.

A Társaság és szervezetei által hozott határozatok szabályszerűek, a meghatározott eljárási rend szerint keletkeztek.

A Felügyelő Bizottság jogellenességet, Alapszabályba, közgyűlési határozatba ütközést, erre utaló tény, mulasztást nem észlelt.

Tisztelt Közgyűlés!

A Felügyelő Bizottság a Társaság 2003. évi tevékenységét szabályszerűnek minősíti.

A közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény előírásai szerint a Társaság közhasznúsági jelentés elkészítésére kötelezett. A jelentést az éves beszámoló jóváhagyásával egyidejűleg kell elkészítenie, amelynek elfogadása a Társaság legfelsőbb szervének – a Közgyűlésnek – kizárólagos hatásköre.

A Főtitkár által betérjesztett beszámolót és a közhasznúsági jelentést elfogadásra javasoljuk.”

Az FB jelenését követően Apagyai elnök úr megköszönte a beszámolókat. Ő is kitért a FIG rendezvényvel kapcsolatos nagy magyar sikerre. Elmondta, hogy az elmúlt héten Athénban volt a FIG munkahete, ami Közgyűlés is volt egyben. A 10. bizottsági elnököt titkos szavazással a Közgyűlésre delegáltak szavazzák meg. Ez először most történt; voltak többes jelölések is, de a VII. Bizottságnál szoros versenyben sikerült Osskó András úrnak a pálmát elhozni. Kemény kampány volt a delegátusok között, ez nem egy „séta galopp”, kemény ütközések voltak. Ugyanígy elég nehéz rákerülni a jelölőlistára, tehát Márkus professzor úr esetében önmagában az, hogy ő egyedüli jelöltje

volt a II. Bizottság elnöki tisztének, az is egy nagy eredmény. Gratulált mindkettőjüknek. Említésre méltó az is, hogy a FIG-nek különböző tagsági formái vannak. Egyik ilyen az akadémiai tagság, ebben már régóta a NYME GEO pozícióban van, és egy másik típusú az ún. affiliate tagság, mely „baráti társult tagság”-nak minősíthető. Erre most pályázott a FÖMI, és kisebb vita után, de az elnökség elfogadta a jelölést, és így gratulált a FÖMI-nek is, hiszen ebben az új státuszában vehet részt ezek után a FIG munkájában.

Ezt követően megnyitotta a beszámoló feletti vitát.

Elsőként dr. Márkus Béla, a FIG NB elnöke kért szót:

„Kedves Kollégánok, Kedves Kollégák!

Az úti-jelentésnek az egyik oldalát tartom a kezemben. Az itt szereplő információk közül néhányat szeretnék megemlíteni. Persze mindennek előtt szeretném megköszönni a Tagságnak a támogatását megválasztásunkhoz. Ehhez az kellett, hogy a Társaság támogasson bennünket. És azt hiszem, kellett a szakmai sikerek és eredmények. Tehát akkor néhány konkrétumot. A FIG régóta dolgozik a képesítések kölcsönös elismerésén. Ebben Washingtonban született egy okmány, ezt pontosítani szeretnénk, és jövőre a következő munkahétre jóvá is szeretnék hagyni. Fontos ez nekünk, mert néhány hete vagyunk EU-s tagok, és hát a világ is eléggé nyitott számunkra. A FIG-nek van egy www.fig.net webhelye, amin nagyon hasznos dolgok találhatóak, többek között az utolsó három konferenciának a teljes anyaga. Azok a FIG publikációk, amik megjelentek, ugyancsak innen letölthetők. Szeretném tájékoztatni a tisztelt Tagságot arról, hogy lehetőség van – főleg a fiatalabb kollégák számára –, hogy pályázzanak kb. 1000 EURO összeg erejéig. Az idén 25.000 EURO-t szeretett volna szétosztani ez a testület, de mindössze csak négy jó pályázat volt, tehát a maradék még szétosztásra vár ez évben. Három rendezvényről szeretnék még beszélni. Az egyik, hogy Athénban Kopácsi Alajos, a pozsonyi műszaki egyetem magyar származású dékán-helyettese lett az V. Bizottság elnöke, aki Pozsonyban szervez a mérnökgeodézia témakörében konferenciát 2004. november 11–13. között. A következő FIG munkahét Kairóban lesz, 2005 áprilisában, és 2006 októberében lesz a FIG kongresszus Münchenben. Jó lenne előre készülni ezekre, hogy minél többen résztvegyünk. Köszönöm szépen a szót és a támogatást.”

A következő hozzászóló dr. Mihály Szabolcs úr

volt, aki a Társaság készülő honlapjáról adott tájékoztatást.

„Tisztelt Közgyűlés! Elnök Úr!

Szó volt arról, hogy a Társaságunk részére honlap készül. Nagyon lényeges az, hogy a Társaság, amely a hazai földmérői, térképészeti és távérzékelési kollégákat összehozza, rendelkezzen ilyen honlappal. Ennek a célja, hogy magyarul és angolul tájékoztassa az olvasókat a szervezet szerepéről, tevékenységéről és felépítéséről, valamint hasznos információkkal szolgáljon a tagok és a látogatók számára az aktuális rendezvényekről, elérhetőségi adatokról. A honlap címe: www.mfitt.hu. A honlap fenntartása a FÖMI-ben történik, de együttműködés kell a Társaság irányító titkárságával. Én is részt vettem a mostani athéni összejövetelen. Márkus professzor beszámolóját én kiegészíteném azzal, hogy továbbra is igen jelentős szerepe van a kataszteri rendszer gondolatkörnek. Nem lényegtelen az, hogy a térinformáció egyre erőteljesebben van napirenden. Kedves Kollégák! A GPS nagyon erősen előre tör, mint felmérési eszköz. És nem utolsó sorban jelentős szerepet kap a IX. Bizottság keretei között a szabványosítás – a műszaki szabványoktól kezdve a minőségügyi szabványokon át, egészen az információ-védelmi szabványokig. Ezek trendek, azért szerettem volna elmondani. Köszönöm szépen.”

Domokos György hozzászólásában a könyvizsgálói jelentés számszaki pontatlanságaira kérdezett rá. Több helyen a számokban nem látható az összefüggés a mérleg adataival, és felhívta a figyelmet, hogy szólni kellett volna ezért.

Osskó András a tagság bővítésével kapcsolatosan szólt hozzá. Elmondta, hogy a FIG eseményeken való részvételnek egyik hozadéka az, hogy miután a FIG-nek is van egy stratégiája, foglalkozik a szélesebb szakmai területen bekövetkező változásokkal. Nekünk az a kötelességünk, akik részt veszünk az ilyen tárgyú rendezvényeken, hogy továbbítsuk a honi szakembereknek, ami ott elhangzik. Van a FIG-nek egy jó kezdeményezése, a közgyűlések előtt egy elnöki beszélgetés. A FIG elnöke a tagszervezetek elnökeivel egy kötetlen beszélgetést folytat, és a nemzeti elnökök beszélhetnek a szakma problémájáról. Egyöntetűen elhangzott az, hogy maga a földmérés, térképészet hagyományos ága gyakorlatilag minden országban nagyon devalválódik. Az érdeklődés a fiatalok körében lecsökkent, és ez eredményezi a nemzeti szövetségek tagságának csökkenését is. Ez nemcsak nálunk probléma, hanem a fejlett országok-

ban is. El kellene gondolkozni azon, hogy hogyan lehetne bővíteni a kört, ami lehetővé tenné azt, hogy fiatalabb kollegákat, szakembereket tudjunk a Társaság tagjai közt.

A másik lényeges dolog, amiről Főigazgató úr is beszámolt, hogy miért fontos saját honlapot létrehozni. A nemzetközi és a hazai szervezetek között elengedhetetlen a kommunikáció.

Domokos úr felvetésére Bartos Ferenc elmondta, hogy évek óta azonos könyvvizsgálóval dolgoztunk együtt, de az idén már nem vállalta ezt a kora miatt, és akkor gyorsan kellett egy új könyvvizsgálót felkérni. Régen úgy történt a könyvvizsgáló, hogy ő elkészített egy tervezetet, és meghívta a vezetést (az FB elnököt és az ügyvezetést is) egyeztetni, és csak utána állította össze a végleges anyagot. Most az történt – ami a könyvvizsgáló szíve joga –, hogy összeállított egy jelentést, és a múlt héten átadta készen, egy szóbeli kiegészítéssel. A mérlegünket elfogadta, ami számunkra alapvető a közhasznúsági jelentéshez. Ezt tudja válaszolni Domokos úrnak. Tehát nem volt beleszólásuk, hogy mit ír a könyvvizsgáló, és nagyon gyorsan ment a dolog, mert az utolsó pillanatban vállalta csak el a feladatot.

További hozzászóló nem volt. Apagyi úr megköszönte a hozzászólásokat, és a vitát lezárta.

Ezt követően a közhasznúsági jelentést a résztvevők egyhangú szavazással elfogadták, majd hasonlóan egyhangú szavazással fogadták el a Felügyelő Bizottság jelentését is.

Következő napirendként került sor a Lázár deák Emlékérem átadására, melyet a következő szakas kiséretében adott át Apagyi elnök úr:

„A Választmány az őszi ülésén döntött arról, hogy ki az a tagtársunk, aki a Lázár deák Emlékérem kitüntetésben részesüljön. A Választmány döntése értelmében ez a kitüntetés most KISS PÉTERNÉ-t illeti, akit gondolom, nem kell bemutatni ebben a körben. Ha lenne Társaságunknak törzsgárdája, Ő ennek tagja lenne, fiatal kora ellenére. Igen jelentős tevékenységet fejt ki a területi csoport munkájában. Hogy a Földhivatalnál különböző pozíciókban életpályája során milyen jelentős munkát végzett, arról én most nem szeretnék szólni, de egyértelmű, hogy a Földhivatal vezetése javasolta, és támogatta a jelölését. Tehát mind szakmai, mind társadalmi munkája predesztinálja arra, hogy ezt a kitüntetést megkapja. Társadalmi tevékenységéhez tartozik az is, hogy a területi csoport mellett, a Társaságunk Felügyelő Bizottságának is tagja. Eredményes munkát végez a

FB-ban is. Igen kimagasló eredménynek ítéltük meg, és a Választmány döntését alapvetően ez is befolyásolta tavaly, hogy a szombathelyi Vándorgyűlés az ő vállán nyugodott. Katikának köszönhető, hogy olyan sikeres rendezvény volt, amely azóta is példátlan. Nagyon nagy létszámban vettek részt a kollégák, és olyan értékelést kapott tőlük, ami tényleg minden elismerést megérdemel. Én úgy gondolom, hogy további méltató szavakat nem kell az Ő neve mellett említeni, bár lenne még sok minden, amire hivatkozhatnánk. Megkérném Kiss Péternét, Katikát, hogy legyen kedves kiféradni, és átvenni a kitüntetést.”

Az ünnepelt a jelenlévők tapsától kísérvé vette át a kitüntetést, megköszönve az elismerést.

Egyebek napirendi pontban Bolla Gyula, Társaságunk győri csoportjának titkára adott tájékoztatást a 10. alkalommal megrendezett Cseh–Szlovák–Lengyel földmérő napokról, melyen Társaságunkat képviselte. Nevünkben üdvözölte a szomszédos országok kollégáit, akik jelezték, hogy örömmel látnak bennünket későbbi programjainkon is. Bolla úr beszámolt a rendezvényen – többek között – a TAKARNET bevezetéséről és a Nemzeti Kataszteri Program újabb szakaszának indításáról.

Ezt követően került sor a bibliográfia kiadásában közreműködők jutalmazására. Először Karsay Ferenc főszerkesztőnek köszönte meg Elnök úr az áldozatos munkáját, majd Németh Ferenc, dr. Tremmel Ágoston, Raam Frigyes, dr. Busics György, dr. Szabó László, Verebiné dr. Fehér Katalin, Vörös Imre, Vagács Géza, dr. Rátóti Benő kapott könyvjutalmat és CD-t, végül Fleck Alajos, Verőné dr. Hetényi Mária, dr. Batiz Zoltánné, Ringhofer János, Farkas Béla, dr. Kis Papp László, dr. Bencze Géza, dr. Papp Lajos, dr. Tímár Eszter, Virág Dénes, dr. Bácsatyai László részesült egy-egy jutalom CD-ben. Sajnálatos, hogy az időközben elhunyt Hrenkó Pál és Lászlóffy Gábor urakat – akik szintén közreműködtek a szerkesztésben – már személyesen nem köszönhetjük, és nem fejezhetjük ki köszönetünket eredményes munkájukért.

Több napirend nem lévén, Elnök úr mindenkinek megköszönte az aktív részvételt, és a Közgyűlést bezárta.

A térinformatikai adatbázisok jogi védelme az EU és a hazai szabályozás tükrében

Dr. Niklasz László üzletág igazgató, Geometria Kft.¹

Bevezetés

Az Európai Bizottság 1996-ban adta ki az adatbázisok jogi védelmére vonatkozó irányelvét (96/9/EC). Ezt követően, az EU jogharmonizáció jegyében történt meg a szerzői jogról szóló hazai törvény (továbbiakban Szjt.) módosítása 1999-ben, majd az említett irányelvet figyelembe véve a 2001. évi LXXVII. törvénnyel módosították az Szjt. néhány szakaszát, elsősorban az adatbázisok előállítói jövőben megillető ún. sui generis (külön, egyedi) jogvédelem bevezetése okán. E külön védelem alap gondolata az, hogy az adatbázis-előállítók esetében nem szükséges, hogy szerzői jogi védelmet élvező eredményt hozzanak létre, hanem a jogalkotó a jelentős anyagi és műszaki jellegű ráfordítást honorálja e jogvédelemmel.

Tekintettel arra, hogy 2004 májusától az Unió tagjaivá váltunk, továbbá az Szjt. egyes módosításai 2003-tól léptek hatályba, indokolt az irányelvnek a térinformatikai adatbázisokra vonatkozó értelmezésével foglalkozni, kitérve a módosított hazai szabályozásra is, összefoglaló képet adva a térinformatikai adatbázisok jogi védelmének aktuális állapotáról.

A hivatkozott direktíva értelmezése számos érdekes kérdést vet fel, ezek a teljesség igénye nélkül a következők:

1. Miben tér el az adatbázisokra vonatkozó szerzői jogi védelem – amit angolszász területen egyszerűen másolás elleni védelemként (copyright) aposztrofálnak – az adatbázis védelmére vonatkozó egyedi, külön – sui generis – jogtól?

2. Hogyan értelmezendő „a térinformatikai adatbázis jelentős része” megfogalmazás?

3. Hogyan kezeljük a 15 éves védelmet a dinamikusan változó adatbázisok, pl. térinformatikai adatbázisok esetében, hiszen ezeknél általános gyakorlat a folyamatos aktualizálás?

4. Az irányelv szerinti védelem kiterjed-e a műhold- és légifelvételre is?

5. Digitális környezetben értékelve az irányelv hatását, milyen vonatkozásban ajánl az jobb védelmet, mint a Berni Egyezmény?²

A következőkben a fenti kérdések részletesebb kifejtésére kerül sor. Mielőtt azonban elmélyednénk ezek fejtegetésében, érdemes néhány alapfogalmat tisztázni.

Az Szjt. 60/A. paragrafusa szerint az „*adatbázis: önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni.*” Megállapíthatjuk, hogy ez a megfogalmazás lefedi a térinformatikai adatbázisok esetét is. Egyúttal felhívjuk a figyelmet arra, hogy az előbb idézett paragrafus (3) bekezdése szerint „*Az adatbázisra vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a számítástechnikai eszközökkel hozzáférhető tartalmú adatbázis előállításához vagy működtetéséhez felhasznált szoftverre.*”

Az Szjt. 1. § (2) bekezdése szerint „*szerzői jogvédelem alá tartozik ... az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: ... j) a térképmű és más térképészeti alkotás ... p) a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis.*” Az előzőekből következik, hogy a szerzői jog szemszögéből nézve megkülönböztetetten kezelendő egy térképmű – megjelenési formájától függetlenül – egy térinformatikai adatbázistól. Ez utóbbi ismérve az előzőekben van definiálva.

Ugyancsak fontos tudni, hogy az Szjt. 1. § (3) bekezdése szerint „*szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.*” Ha tehát

1) XIII. Országos Térinformatikai Konferencián, Szolnok elhangzott „Az adatbázisok jogi védelméről szóló EU irányelv értelmezése térinformatikai adatbázisokra” című előadás kiegészített változata

2) Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezményt 1886-ban kötötték meg Párizsban

egy adatbázis az említett jellemzők alapján nem minősül szerzői alkotásnak, akkor nem érvényesíthető esetében a szerzői jogi védelem. Ezt a problémát kezeli a külön jog érvényesítése, amit a következő fejezetben taglalunk.

1. Miben tér el az adatbázisokra vonatkozó szerzői jogi védelem az adatbázis védelmére vonatkozó egyedi, külön – sui generis – jogtól?

Az irányelv világos megkülönböztetést tesz az adatbázisok kimásolástól való védelme (copyright) és az újként bevezetett, egyedi védelme között. Egyszerű megfogalmazásban azt mondhatjuk, hogy a copyright az adatbázis szerkezetét a külön jog pedig a tartalmát védi. A szerkezet alatt azt értjük, ami meghatározza az elemek kiválasztását és elrendezését vagy az adatbázis felépítését. A tartalom alatt azokat az elemeket értjük, amelyek rendezettek és az adatbázisból egyedileg kiválaszthatók.

Térinformatikai adatbázisok esetében ez azt jelenti, hogy a tartalom vagy elemek önmagukban

ritkán védettek egyedenként a szerzői jog által, mivel nem tekintjük őket eredetiként létrehozottnak. Az eredetiség inkább az adatbázis eleminek kiválasztásában és az elrendezettségében keresendő – azaz a szerkezetben – az analóg térképekhez hasonlóan, ahol az eredetiség a térképi tulajdonságok kombinációjában és választékában jelenik meg. A térinformatikai adatbázisok összekapcsolatlan, rendezetlen vektorok halmazaként vagy strukturált adatokként jelennek meg, amelyek logikai kapcsolatokat képeznek az egyes elemek között. Az első esetben az adatbázis a külön jog által, a második esetben pedig a szerzői jog által védett. Mivel az irányelv megengedi az adatbázisoknál a kétféle védelem kombinációját, ez speciális feltételek formájában jelentkezik a védelem megvalósításakor. Az irányelvben megvalósított szabályozás megjelenési formája, a direktíva szerkezetét követve, és a térinformatikai adatbázisok (analóg vagy digitális megjelenési formát együtt kezelve) esetére értelmezve (értelmezés dőlt betűvel szedve), a következő táblázatban került összefoglalásra:

szerzői jogok	egyedi jog
<p>A jogi védelem tárgyát képezi olyan adatbázis, amely szerkezete vagy elemeinek elrendezettsége eredeti (az érvényes jogi szabályozás alapján; az adatbázis a szerző szellemi termékének jegyeit hordozza). <i>Csak strukturált, relációs térinformatikai adatbázisra alkalmazható.</i></p>	<p>A jogi védelem tárgyát képezi olyan analóg vagy digitális adatbázis, amelynek tartalma jelentős minőségi és/vagy mennyiségi beruházás eredményeként jött létre. <i>Valamennyi adatbázis tartalmára alkalmazható, akár vektor, akár strukturált, relációs térinformatikai adatbázisról van szó.</i></p>
<p>A jog alanya azon természetes személy vagy természetes személyek társasága, aki saját nevében és kockázatára létrehozta az adatbázist; aki az adatbázist vállalati alkalmazottként vagy köztisztviselőként munkaviszonyból folyó kötelessége teljesítéseként hozta létre. <i>A nemzeti térképészeti ügynökségek (továbbiakban ügynökség), amelyek általában közsférőbe tartozó szervezetek, számára alkalmazandó védelem, összhangban a nemzeti jogban való megvalósítással: az alkalmazott vagyoni jogokkal rendelkezik (felhasználás joga). Megjegyzés: erkölcsi jogokkal van felruházva a szerző, amelyek nem ruházhatók át.</i></p>	<p>A jog alanya az adatbázis előállítója (aki, valamelyik EU tagállam polgára, vagy a közösség területén lakhellyel rendelkezik); azon adatbázisok, amelyek a tagállamok területén székhellyel bíró vállalkozások és cégek által kerültek előállításra. <i>Ügynökségeknél alkalmazandó. Az ügynökség önmaga a joghordozó.</i></p>
<p>Biztosított jogok Erkölcsi jogok: nem kerültek alkalmazásra. A Berni Egyezmény és a nemzeti jog alkalmazható (e jogok nem ruházhatók át). Vagyoni jogok • Többszörözés (kimásolás) joga: — véglegesen vagy időlegesen — egész vagy részadatbázisra vonatkozóan, valamilyen adott formában.</p>	<p>Biztosított jogok Erkölcsi jogok: nem léteznek. Vagyoni jogok • Újrahasznosítás joga³⁾: az adatbázis egészére vagy minőségi, illetve mennyiségi kritérium alapján, egy jelentős részére vonatkoztatva. E szerint tehát a jelentéktelen részek szabadon felhasználhatók. Egyedüli korlátozás; lásd irányelv III. fejezet 7. cikkely 5. bekezdését.</p>

3) Sztj. 84/A. § -ában is értelmezett jog

<p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: felhatalmazás egy adatbázis teljes vagy részbeni reprodukálására, másolatkészítés útján, véglegesen vagy időlegesen, továbbá valamilyen adott formában, pl. CD-ROM-on, azaz az adatbázis nem közölhető egészében vagy részében egy másik médiumon (térkép, WEB oldal) a szerző engedélye nélkül. A szerző felhasználási engedélyében az adatbázis tekintetében a következőket kell meghatározni:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – reprodukálás módját (fotó, digitalizálás, szkennelés stb.), – információhordozót (papír, digitális, háromdimenziós médium stb.), – reprodukció elhelyezését (könyv, adatbázis, CD-ROM, WEB oldal stb.), – az első példány eladásának feltételeit. <ul style="list-style-type: none"> • Átdolgozás joga; pl. fordítás, feldolgozás, elrendezés és egyéb változtatás joga (származékos művek létrehozása, amelyekre a szerző engedélyt adhat). <p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: érték hozzáadása egy létező adatbázishoz vagy változtatások végrehajtása, módosítás és adaptáció saját adatokkal.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Terjesztés joga: <ul style="list-style-type: none"> – adásvétel vagy – egyéb tulajdon átruházás útján. <p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: jogosultság az adatbázis publikálására és eladására, akár módosított, akár adaptált formában.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mű nyilvánosságához való közvetítésének joga <p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: kommunikációs jog a köz felé az adatbázisról, valamely anyagi adathordozó nélkül, pl. WEB-en.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kimerülés: ugyanaz, mint a másik esetben. 	<p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: felhatalmazás az adatbázis tartalom egészének vagy jelentős részének a felhasználására (minőségi vagy mennyiségi kritérium alapján). Az újrahasonosítás a terjesztés és a nyilvánosságához való közvetítés azon esetével azonosítható, amikor az adatbázist úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg (internetes ún. on demand típusú hozzáférés). A „minőségileg és mennyiségileg jelentéktelen rész” értelmezését lásd a tanulmány következő fejezetében. Az adatbázis előállítója megtilthatja az adatbázis továbbítását letöltéssel, fotómásolással, szkenneléssel stb.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Az adatbázis egészének vagy jelentős részének újrahasonosítása másolatok terjesztésével, bérbeadással, on-line vagy más formában történő továbbításával, pl. Internet. Egyedüli korlátozás; lásd irányelv III. fejezet 7. cikkely 5. bekezdését. <p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: meglévő adatbázisok újrahasonosítása kiegészítés, változtatás vagy adaptáció és másolatok terjesztése révén, on-line vagy más továbbítási formában.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kimerülés: A terjesztés (tulajdonjog átruházás) joga „kimerülésre kerül” egy másolat első eladásával az Európai Közösség területén. Ez a szabály csak az adatbázis anyagi másolata (CD-ROM, nyomtatott kiadás) esetén alkalmazandó (lásd irányelv bevezető rész 33. bekezdést). Ugyanakkor a szerzői jog nem merül ki egy adatbázis on-line továbbítása esetén.
<p>Védelmi idő</p> <p>Nincs kikötés: lásd irányelv bevezető rész 25. bekezdését. Ugyanakkor az általános szabályt alkalmazva; 70 évig a szerző halála után.</p> <p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: az adatbázisnak az első jogszerű publikálásától vagy nyilvánosságához való közvetítésétől számított 70 év.</i></p>	<p>Védelmi idő</p> <p>Az adatbázis előállítását követő 15 évig. Az adatbázis tartalom minőségi vagy mennyiségi változása esetén: védelem saját időtávja lép életbe.</p> <p><i>Térinformatikai adatbázisra értelmezve: előállítást követő 15 év; minden aktualizálást követően újabb 15 év (lásd irányelv III. fejezetét)</i></p>
<p>Kivételek (nem szükséges a szerző, előállító engedélye)</p> <p>Rendeltetészerű felhasználás</p> <p>a tagállamok a következő esetekre vonatkozóan szabad kezet kapnak a korlátozásra:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nem elektronikus adatbázis magáncélú reprodukálása, • illusztrációs célú felhasználás oktatáshoz vagy tudományos kutatáshoz (forrás idézet, nem kereskedelmi alkalmazás esete) • közbiztonsági célú használat, bírósági, államigazgatási, hatósági eljárásban bizonyítási céljából. 	<p>Kivételek (nem szükséges a szerző, előállító engedélye)</p> <ul style="list-style-type: none"> • nem elektronikus adatbázis tartalmának kimásolása magáncélra, • illusztrációs célú kimásolás oktatáshoz vagy tudományos kutatáshoz (forrás idézet, nem kereskedelmi alkalmazás esete), • kimásolás közbiztonsági célú használatához.

A szerző rendelkezik továbbá a haszonkölcsönzés és a bérbeadás kizárólagos jogával is (ezeket a jogokat a 92/100/EEC irányelv szabályozza). Ez azt jelenti, hogy a térinformatikai adatbázisok vagy ezen adatbázisokból származó adatok szintén haszonkölcsönbe vagy bérbe adhatók.

Az irányelv III. fejezet 7. cikkely 5. bekezdésében rögzített szabályozás azért fontos esetenként a térképészeti ügynökségek számára, mivel az az adatbázis tartalom jelentéktelen részeinek ismételt és rendszeres többszörözését (kimásolását) és/vagy újrahasonosítását védi olyan esetekben, amikor a kétféle jogi szabályozás konfliktusba kerül az adatbázis rendeltetésszerű felhasználásával, vagy a kimásolás indokolatlanul károsítja az adatbázis készítőjének jogos érdekeit.

Az adatbázis készítője által a felhasználónak adott jogok felhasználási szerződésben vannak rögzítve, amit általánosan licencnek nevezünk. A szerződésbeli kikötések szabadon határozhatók meg, az irányelvhez kapcsolódó vagy kényszerítő kikötések kivételével. Ennek megfelelően az irányelv IV. fejezet 15. cikkelye alapján, „*valamely szerződésbeli kikötés a 6 (1). és a 8. cikkely vonatkozásában semmiesek tekintendő*”, amennyiben eltér az ezekben rögzítettektől. A két cikkely a következőket mondja ki:

„6 (1) cikkely: a jogszerű használó végrehajthat olyan cselekményeket, amelyek az adatbázis elérése és tartalmának rendeltetésszerű használat céljából szükségesek.

8. cikkely: a jogszerű használó kimásolhatja és/vagy újrahasonosíthatja az adatbázis tartalmának jelentéktelen részeit.

A jogszerű felhasználó nem hajthat végre olyan cselekményeket, amelyek ellentmondásban vannak az adatbázis rendeltetésszerű használatával, vagy indokolatlanul károsítják az előállító jogos érdekeit...”

2. Mit jelent az „adatbázis jelentős része” megfogalmazás?

Ez azért fontos kérdés, mert a reá adott válasz határozza meg az egyedi jog alá eső védelem tárgyát.

Az irányelv tárgyalásában a „jelentős rész” koncepciója nincs értelmezve. Csak a jogszabály bevezetője mondja ki, hogy az „*irányelvben nem adható meg egy mennyiségi érték, ami adott korlátként használható*” a jelentős rész meghatározására. Az előállítónak kell bizonyítania, hogy az adatbázis lényeges, jelentős részének jogszerű

használata károsította jogos érdekeit. A bevezető rész tényként idézi, hogy egy adatbázisból kivett adat egy többszörözésre, kimásolásra került anyag egyik forrása lehet, amely gyakran előfordul térinformatikai adatbázisok esetében is.

Az ajánlás csak azt köti ki, hogy az előállítónak joga van arra, hogy megakadályozza az adatbázis teljes vagy jelentős része tartalmának minőségi vagy mennyiségi érték (kritérium) alapján történő kimásolását és/vagy újrahasonosítását.

Kulcskérdés: mit tekintünk „minőségileg jelentős résznek” és mit „mennyiségileg jelentős résznek” a térinformatikai adatbázisnál. Ennek megítélésében az előállító, ill. a felhasználó nézőpontjából kiindulva különböző értelmezések lehetségesek. Erre világítunk rá a következőkben:

- Mi tekinthető egy térinformatikai adatbázis minőségileg jelentős részének? A minőség a beruházás mértékéhez vagy a földrajzi adatok pontosságához, szabatosságához kötődik?

- A jelentős rész minőség szerinti értékelése különbözik-e az előállító és a felhasználó nézőpontjából? Például a térinformatikai adatbázis előállítója egy sűrűn beépített terület házainak reprodukálását jelentős résznek tekinti. Ugyanakkor a jogszerű használó, aki ezeket az adatokat egy utca adatbázisba – amely utcanéveket és házszámokat tartalmaz – dolgozza be, használja fel, szintén jelentős résznek tekinti?

Könnyebbnek tűnik az adatbázis mennyiségileg jelentős részét meghatározni, mivel az az adatbázisban tárolt adatok mennyiségét érinti. Ugyanakkor ez a meghatározás is eltérően értelmezhető az előállító, ill. a felhasználó szemszögéből nézve. Például az előállító esetében az általa készített adatbázisban az utak nyomvonalára csak 20% tartalmi részt képez, ugyanakkor egy olyan felhasználó számára, aki autó navigációs célra hoz létre belőlük adatbázist, ez már 80% részt jelenthet. Tehát mennyiségileg lényegtelennek tekintett részek gazdasági szempontból nézve nem adhatnak igazolást arra, hogy ezáltal arra kötelezzék az előállítót, hogy olyan felhasználónak adja meg az adatok szabad felhasználásának jogát, amely esetében ez az adatbázis jelentős részét képezi. Ezen túlmenően az előállító számára az adatbázis mennyiségileg jelentéktelen részének elkészítése önmagában is jelentős beruházást képviselhet és fordítva.

Mivel az irányelv nem eléggé világosan fejt ki a két koncepció – mennyiségileg, ill. minőségileg lényeges rész – értelmezését, a jogi doktrína és az eseti jog szabadon alkalmazható ezeknél.

3. Hogyan kezeljük a 15 éves védelmi időszakot a dinamikus változó adatbázisok esetében?

Az irányelv III. fejezet 10. cikkelye azt mondja ki, hogy az egyedi jog szerinti védelem az adatbázis létrehozásának időpontjától számított 15 évre terjed ki. Hasonlóan rendelkezik az Szjt. is 2002. január 1. hatállyal. Az irányelv bevezető rész 53. bekezdése szerint az adatbázis létrehozásának időpontjára vonatkozó bizonyítási kötelezettség az adatbázis előállítóját terheli.

A térinformatika területén ismeretes, hogy a térinformatikai adatbázis tipikus esete a dinamikus változó adatbázisoknak. Következésképpen sohasem lehet teljesen kész, végleges termék. Az irányelv 10. cikkely 3. bekezdése kimondja, hogy valamely jelentős csere, minőségi vagy mennyiségi kiértékelés az adatbázis tartalmát érintően, beleértve az egymást követő kiegészítések, törlések vagy változtatások összegzésének eredményeként bekövetkező cserét, amelyek eredménye az adatbázis tekintetében egy egymást követő minőségileg vagy mennyiségileg értékelt új beruházásnak tekinthető, úgy minősítheti az adatbázist, hogy ennek eredményeként e beruházás időpontjától számít a védelem időszaka.

Itt szintén nem világos a „minőségi” és „mennyiségi” fogalom. A térinformatikai adatbázisok aktualizálása állandó folyamat, egymást követő kiegészítéseket, törléseket és változtatásokat tartalmazva az adatbázis tartalmában. Ennek mértéke változó lehet az ábrázolt terület, a preferenciák és sok más elem függvényében. Itt a következő kérdést tehetjük fel: minden egyes kiegészítés vagy változtatás új 15 éves védelmi időszakot követel meg a változtatott rész vagy a teljes, új adatbázis tekintetében?

Az egyik hipotézis szerint az adatbázis részekben kerül védelemre, 15 éves időtartamra, változó kezdődátummal. Ez az adatbázis feldarabolódásához vezethet, és nehéz nyomon követni a kisebb vagy nagyobb részekre vonatkozó védelmi időtartamot.

A másik hipotézis folyamatos védelmet feltételez, amely – számos jogi szakértő szerint – nem volt célja a jogalkotónak. Természetesen a térképészeti ügynökségek a folyamatos védelem mellett érvelnek leginkább.

4. Az irányelv szerinti védelem kiterjed-e a műhold- és légifelvételre is?

A légi- és űrfelvétel is élvezhetik a szerzői jog védelmét, ha kifejezik az előállító szellemi

erőfeszítését. Ennek alapvető feltétele, hogy jellemző legyen rájuk az egyedi jelleg az előállításban, a létrehozás önálló karaktere. A fotográfiai munka művészi értéke nem előfeltétele ennek a védelemnek. Ugyanakkor, az irányelv bevezető rész 16. bekezdése világosan kimondja, hogy nem kezelendő feltételként, hogy ebben a tekintetben a szerző szellemi alkotásának eredetiségére kelljen hivatkozni a célból, hogy meghatározzuk az adatbázis alkalmasságát a szerzői jogi védelemre, és különösen nem esztétikai vagy minőségi kritériumot kell alkalmazni ehhez. Így, az űr- és légifelvétel – analóg vagy digitális adatbázisban rögzítve – is élvezhetik a szerzői jogi védelmet.

Egyébiránt, ha nem állnának szerzői jogi védelem alatt, kétségtelenül az irányelv sui generis jogi védelme érvényesülne, mert jelentős minőségi vagy mennyiségi beruházást testesítenek meg.

5. Az irányelv hatásának értékelése digitális környezetben

Nyilvánvaló, hogy az irányelv eredményesebben alkalmazható digitális környezetben, mint például a korábbi – a Berni Egyezményre épülő – jogi szabályozás. Jelenleg ugyan az irányelv csak elektronikus adatbázisok esetében alkalmazható, de a jogalkotó szerint, egy későbbi verziója kibővíthet a nyomtatott adatgyűjtemények védelmének esetével is. Tehát a későbbiekben védeni kívánják azt is, ha az adatbázis tartalma nem elektronikus, hanem nyomtatott formában – pl. kilisztáza – jelenik meg.

A Berni Egyezmény is alkalmazható a digitális környezetre, de nem olyan explicit, mint az irányelv. A többszörözés joga, amely az egyezmény 9. cikkelyében van meghatározva, alkalmazható azon szerzői munkákra is, amelyeket digitális formában rögzítettek, elektronikus hordozón. Az egyezmény 2.5 cikkelye kimondja, hogy az adatbázisok gyűjteményként védettek. Ezzel szemben az EU irányelv nemcsak szerzői jogi védelmet ajánl, hanem külön, egyedi jogi védelmet is. Ez az új, szomszédos jog az adatbázisok előállításában megtestesülő jelentős beruházást és a „kemény munkaráfordítást” védi különösen.

Összefoglalás

Az irányelv révén az adatbázisok, ezen belül a térinformatikai adatbázisok jogi védelme valóban hatékonyabban valósítható meg. A szerzői joghoz kapcsolódó szabályozás, illetve az inkorrekt ver-

seny nem nyújtott elegendő védelmet az adatbázisok előállítóinak. Az új, külön jogra is épülő szabályozás azonban pótolni fogja ezt a hiányosságot. Ez annyit jelent, hogy nemcsak az adatbázis elrendezése, egyéni rendszere oltalmazott, hanem az adatbázis tartalmi része is. E szomszédos jog biztosítja az adatbázis létrehozójának engedélyezési jogát az adatbázis egészének vagy lényeges részének a felhasználását illetően. Ez kvázi szerzői jognak tekinthető, amennyiben ez a jogosultság az egyébként szerzői műnek nem minősülő adatbázisok készítőit is megilleti.

Az Európai Unióba való belépéssel járó jogharmonizáció keretében az irányelv alapján a hazai szabályozásban – szerzői jogról szóló törvény – is megjelent, ahogy erre korábban már hivatkoztunk, az adatbázis-előállítók személyében egy újabb szomszédos jogi jogosult kör, amit pozitív előrelépésként kell értékelni. Ennek eredményét összegezve, egy adatbázis, beleértve a térinformatikai adatbázist is, jogi státusa az Szjt. értelmezése szerint a következő lehet:

1. *„Ha a tartalmi elemek valamely rendszert vagy módszert követő elrendezése egyben egyéni, eredeti jellegű is, az adatbázis gyűjteményes műnek minősül, és szerzői jogi védelem alá tartozik. Ez a jog a szerzőt illeti meg.*

2. *Amennyiben az adatbázis tartalmi elemeinek a megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényel, az adatbázis előállítóját megilleti még a külön jogi védelem is. Ebben az esetben tehát az adatbázis egyszerre szerzői jogi és külön jogi védelem alatt áll.*

3. *Ha az adatbázis nem számít gyűjteményes műnek, viszont megfelel annak a kritériumnak, hogy tartalmi elemeinek a megszerzése, ellenőrzése vagy megjelenítése jelentős ráfordítást igényel, akkor az adatbázis csupán annak előállítóját megillető, külön jogi védelem alatt áll.*

4. *Ha az adatbázis sem a szerzői jogi, sem a külön jogi védelem feltételeinek nem felel meg, akkor egyikféle védelemben sem részesül.”*

A fentiek alapján a térinformatikai adatbázisok előállítói számára is világossá válhat, hogy műüket melyik kategóriába sorolhatják, és ennek megfelelően milyen jogi védelem illeti meg azt.

Nyitott kérdés maradt ugyanakkor, hogy miként fogják a bíróságok értelmezni a „jelentős” és „jelentéktelen” fogalmakat. Ebben nyilván támasz-

kodni fognak a Szerzői Jogi Szakértői Testület⁴ szakvéleményére is. A tanulmányban a szerző saját nézőpontjából került megvilágításra ez a kérdéskör.

Megjegyezzük, hogy az irányelv megalkotói nem voltak illetékesek az exkluzív jogok tekintetében, nevezetesen az információk szabadságát illetően, ami a közösségi jogrendszer része. A közszféra információinak használata és elérése fejezetben, az Információs Társadalom Közigazgatási Információk Zöldkönyvében külön fejezetet szenteltek a szerzői jogi problémáknak. Ezen problémák egyike a következő: megengedi-e a szerzői jog és a kímásolásra, többszörözésre vonatkozó jogi korlátozás a közigazgatási információk – mi témakörünkre vonatkoztatva, pl. alaptérképi adatbázisok – széleskörű elosztását. A kérdésre még válasz nem született, de ezzel összefüggésben megállapíthatjuk, hogy az adatbázisok jogi védelmére vonatkozó jelen irányelv alkalmazását is jelentősen befolyásolni fogja az az európai közösségi álláspont, ami a közszféra információihoz való szabad hozzáférés tekintetében a jövőben kialakításra kerül.

A jövőre vonatkozóan megemlítjük, hogy az irányelv IV. fejezet 16. cikkelye a későbbi lehetséges módosításról gondoskodik. E szerint a sui generis jog alkalmazásának tapasztalatait háromévente kiértékelik, valamint a szabad versennyel való lehetséges interferenciája ellenőrzésre kerül.

Összegezve tehát megállapíthatjuk, hogy az irányelv a térinformatikai szakterület számára nagyon értékes, számos kérdést felvető szabályozás, ezért alkalmazását javasolt folyamatosan figyelemmel kísérni.

The legal protection of geographic databases in view of the national and EU regulations

*L. Niklasz
Summary*

The national act No. LXXXVI/2001 on copyright was modified according to EU Directive 96/9/EC on the legal protection of databases in 2001. The author compares the two rules concerning legal protection of databases and takes into consideration their applicability to geographic databases. The author points out that with the new rule on the legal protection of databases, geographic databases are indeed better protected. There where the legislation relating to copyright or unfair competition does not offer sufficient protection, the new sui generis right will do.

4) a Testület szakkérdésekben a bíróság és más hatóságok, valamint a jogvitában érintett felek közös kérelmére szerzői jogi kérdésekben – előzetes – szakvéleményt ad

IRODALOM

1. Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases
2. 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról
3. *Fenyvesiné dr. Szatmári E.–Niklasz L.–Apagy G.*: Közigazgatási, jogi és EU ismeretek. NyME FFFK Székesfehérvár, LIME jegyzet, 2000

4. European developments in the legal protection and commercialisation of official geographical data. Based on a survey within CERCO. SOGI – Report December 2000

A földfelajánlástól a Nemzeti Földalaphoz tartozó területek összevonásáig

Dr. Azari Bertalan, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Földhivatal ny. osztályvezetője

Az idők folyamán az állami tulajdon, de más tulajdoni formák egyik keletkezési módja volt a földfelajánlás intézményének jogszabály által történő megengedése.

Napjainkig ilyen jogszabályok voltak:

- a 4091/1949. /VI. 16./ Kormányrendelet a mezőgazdasági ingatlanok és azok felszerelésének felajánlásáról;
- a 284/1950. /XII. 10./ Minisztertanácsi rendelet az ipari munkások, bányászok és közlekedési alkalmazottak ingatlanának az állam részére történő felajánlásáról;
- a földrendezésekről és tagosításokról szóló 1956. évi 15. számú törvényerejű rendelet 17. §-a;
- a nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területek kialakításáról szóló 1959. évi 24. számú törvényerejű rendelet 20. §-a és
- a 16/1959. /V. 30./ FM rendelet 30–32. §-a; továbbá
- az 1965. évi 20. számú törvényerejű rendelet és
- a 9/1965. /X. 21./ FM rendelet a felajánlás szabályairól; s ezeken túl
- a földtulajdon és földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. évi IV. törvény 9–10. §-a és a végrehajtása tárgyában kiadott 36/1967. /X. 11./ Kormányrendelet 12–20. §-a; valamint
- a 7/1967. /X. 24./ MÉM rendelet 17–23. §-a;
- a földről szóló 1987. évi I. törvény 34–37. §-a és a végrehajtására kiadott 26/1987. /VII. 30./ MT rendelet 52–54/A §-a.

A felsorolt régebbi jogszabályok részben önállóan, részben pedig a tagosítási, földrendezési vagy más jogszabályokban foglalva határozták meg a földfelajánlás lehetőségét, formáját stb.

Azt meg kell jegyezni, hogy a földfelajánlás nagyobb részben az állam részére történhetett, de időközönként más szervezet (mezőgazdasági termelőszövetkezet, helyi tanács) részére is megengedték a jogszabályok a földfelajánlás lehetőségét.

A felajánlást általában külön eljárási formaként jelölték meg vagy úgy, hogy közvetlenül az elfogadásra jogosult szerv felé tehettek meg, vagy megállapodást köthettek az érintett szervevel, és ezt hagyta jóvá a jogszabályban megjelölt szerv.

A földfelajánlást – a vonatkozó jogszabályok megengedése esetén – a tagosítási, földrendezési eljárás alatt (annak keretén belül) is végre lehetett hajtani. A felajánlás lehetett térítésmentes és térítés ellenében történő.

A felsorolt jogszabályok eltérő mértékben, de szinte mindig meghatározták, hogy ki, kinek, milyen formában tehetette meg a felajánlását. (Megjegyzés: az írásbeliség minden esetben kötelező volt.)

A jogszabályok azt is előírták, hogy maximum mennyi lehetett a térítés összege; mikor, milyen hozzájárulás kellett a felajánláshoz; mik voltak azok a feltételek, amelyek esetén nem lehetett a felajánlást elfogadni.

A jelenlegi időszakban (a cikk elkészítése időpontjában) a vonatkozó jogszabály értelmében

fölfelajánlást végrehajtani csak az állam részére lehet.

Ez a jogszabály pedig Nemzeti Földlapról szóló 2001. évi CXVI. törvény, melynek a 9. §-a kimondja, hogy „a termőföld tulajdonosa a Nemzeti Földalaphoz intézett írásbeli nyilatkozattal ingyenes vagy ellenérték megjelölésével felajánlhatja termőföldjét a Nemzeti Földalap részére”.

E törvény 19. §-a termőföld fogalmán (a Nemzeti Földalap törvény alkalmazása során) a termőföldről szóló 3. §. A) pontjában meghatározottakat jelöli meg értelmezésként. E szerint pedig „termőföld az a földrészlet, amelyet a település külterületén az ingatlan-nyilvántartásban szántó, szőlő, gyümölcsös, kert, rét, legelő (gyep), nádas, erdő, fásított terület művelési ágban vagy halastóként tartanak nyilván”. Tehát nem lehet felajánlani és elfogadni az előbb fel nem sorolt művelés alól kivett külterületi ingatlanokat. Viszont a jogszabály szerint a felajánlást vissza kell utasítani, ha az volt zártkerti földre vonatkozik, illetőleg nem lehet megvásárolni a felajánlott termőföldet, ha a tulajdonos által közölt eladási ár a települési önkormányzat jegyzője által kiállított adó- és értékbecslésben meghatározott összeget, illetőleg a helyben kialakult piaci árat meghaladja.

A felajánláson túl egyéb formában is kerülnek ingatlanok a Nemzeti Földalapba, így – a védett és védelemre tervezettek kivételével –

- minden olyan állami tulajdonú termőföld, amelynek a vagyongazdálkodója korábban a Kincstári Vagyoni Igazgatóság, más költségvetési szerv vagy az Állami Privatizációs és Vagyongazdálkodási Részvénytársaság volt;

- minden olyan állami tulajdonú termőföld, amelynek nincs vagyongazdálkodója, vagy annak kiléte nem állapítható meg;

- az a termőföld, amelynek tulajdonosa nem állapítható meg;

- azok a termőföldek, amelyek a termelőszövetkezeti földkiadások végrehajtását követően megmaradtak;

- azok, amelyeket az állam örökölt;

- amelyeket a jogszabály alapján kártalanítás nélkül állami tulajdonba vettek;

- az állam elővásárlási jogának gyakorlásával vásárolt földrészletek;

- a piacbefolyásolási szándékkal, illetőleg rossz minőségű vagy kedvezőtlen adottságú, revitalizációs céllal vásárolt földrészletek;

- az adás-vétel vagy csere által állami tulajdonba került, hasznavehetetlen állapotú földrészletek;

- az állam részére ajándékba adott földrészletek;

- az életjáradék fizetési kötelezettséggel vásárolt földrészletek (lásd: a 255/2002. /XII. 13./ Korm. rendeletet);

- a kisajátítás folytán állami tulajdonba kerülő termőföldek;

- minden olyan termőföld, amely jelzálogbanki hitelezés fedezetéül szolgál, és amelyet az adós szerződésszegése miatt a jelzálogbank a hitel törlesztése érdekében, ellenérték fejében átadott, vagy átad.

A fentiekből látható, hogy milyen sokfajta formában kerülhet a termőföld a Nemzeti Földalapba.

A Nemzeti Földalap törvény, a földbirtok-politikai irányelvekről szóló 48/2002. /VII. 19./ Országgyűlési határozatban foglaltakkal együtt azt is meghatározta, hogy mi a Nemzeti Földalapba tartozó állami termőföld vagyon rendeltetése.

Ezek pedig az alábbiak:

- működőképes családi gazdaságok kialakításának elősegítése, a szakirányú végzettséggel rendelkező agrárállamosított földjuttatásának támogatása;

- a földárak és haszonberek alakulásának befolyásolása;

- a termőföld magánosítása során létrejött, a hatékony mezőgazdasági hasznosításra alkalmatlan birtokszerkezet vidékfejlesztési célokkal összehangolt javításának, a gazdaságos birtokszerkezet kialakításának támogatása;

- birtokösszevonási célú, valamint az állattenyésztő telepek működését biztosító önkéntes földcseréhez szükséges termőföld biztosítása;

- a megműveletlen termőföld hasznosítása;

- az értékes termőhelyen lévő ültetvényterületek megtartásának elősegítése;

- különleges természeti célok megvalósításához tartalék területek biztosítása;

- a magántulajdonba került természetvédelmi oltalom alatt álló területek cseréjéhez, illetve kisajátítás esetén cserével történő kártalanításhoz földalap biztosítása;

- a gyenge termőképességű területek más célú hasznosítása, helyi jelentőségű természetvédelmi területek kialakítása;

- a hullámtéri területek, valamint a mentett oldali vízjárta területek földcseréje;

- tározók, záportározók kialakítása;

- szociálisan hátrányos helyzetű rétegek megélhetésének elősegítése érdekében szervezett, mezőgazdasági munkavégzést szolgáló szociális földalap biztosítása;

- törvényben meghatározott feladatokhoz földrészlet biztosítása;

- az oktatás és tudományos kutatás céljainak szolgálata;
- az erdővagyonnal való tartamos (fenntartható) gazdálkodás feltételeinek segítése.

Mindezekből látható, hogy a Nemzeti Földalaphoz került ingatlanok (termőföldek) milyen szerzőteágazó célokra kerülnek felhasználásra. Ezek a Nemzeti Földalaphoz került területek – az esetek nagy részében – a felhasználni kívánt célra (kicsinységük és széttagoltságuk miatt) nem mindig alkalmasak, ezért ad lehetőséget a törvény 12. §-a a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet részére, hogy a Nemzeti Földalaphoz került három hektárnál kisebb területű földrésztelkek összevonására tervet készítsen, s ennek alapján kezdeményezze az illetékes körzeti földhivatalnál új, legalább három hektár területű földrésztelkek kialakítását.

Ezek a Nemzeti Földalaphoz tartozó vagy oda kerülő földek – kisebb-nagyobb területi mértékkel – vagy önálló földrésztelű területek, vagy osztatlan közös tulajdonban vannak.

Ezek az utóbbiak pedig lehetnek hasznosítás alatt nem állók, vagy tulajdonostársak által egymás közötti megállapodással használatra (saját maguk által) megosztott és úgy használatba tartott, vagy – ezekben a formációkban – önálló földrésztelű alakítani (kimérni) kért ingatlanok (1993. évi II. tv. 12/F. §-ának (1) bekezdése).

A Nemzeti Földalapkezelő Szervezetnek a Nemzeti Földalaphoz tartozó három hektárnál kisebb földrésztelkek összevonására s ennek alapján kezdeményezett megkeresésére az önálló földrésztelkek esetében, véleményem szerint, – az egyik formában – az illetékes körzeti földhivatal a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (a birtokösszevonási célú önkéntes földcsere címszó alá tartozó, 27–35. §-okban) szabályozott eljárás szerint hajthatja végre az állami területek birtokösszevonását. Ez esetben tehát a termőföldtörvény 27. §-ának (3) bekezdése szerint a földhivatal által szervezett földcsereéről lehet szó, melyre a hivatkozott jogszabály szerint viszont „a földhivatal által megszervezett önkéntes földcsere során a termőföldek cseréjére a résztvevők (cserepartnerek) egyetértésével kerül sor.”

Ezután folytatódik a földhivatal részéről a termőföldtörvény 29. §-ában írt önkéntes földcsere irányuló eljárás megindítása. Ha jól értelmezem ezen esetekre a jogszabályt, úgy a Nemzeti Földalap törvény 12. §-a által kezdeményezett birtokösszevonásnál a Nemzeti Földalapkezelő Szervezetnek (mint a többi tulajdonosnak) kell megtenni az ott leírtakat, pl. a földcsere vonatkozóan

szükséges megállapodásnak az elkészítését, illetőleg az elkészítettségéről való gondoskodását. Vagy helyette ezt ellátja a földhivatal!?

Ezzel kapcsolatban az a további kérdés is felmerül, hogy a termőföldtörvény 30. §-ának (1) bekezdésében megjelölt felszámolandó földmérési díjat ki és hogyan fizeti (mivel itt állami ingatlanok összevonása történik). Különösen érdekes ez a kérdés, ha figyelembe vesszük a Nemzeti Földalap törvény 3. §-ának (4) bekezdésében foglaltakat, vagyis azt, hogy a Nemzeti Földalap egyes feladatait a földhivatalok közreműködésével látja el.

A Nemzeti Földalaphoz tartozó vagy oda kerülő területek összevonásának másik formája lehet – véleményem szerint – az osztatlan közös tulajdonban álló földeknek a földrendező és földkiadó bizottságokról szóló 1993. évi II. törvény (a közös tulajdon megszüntetésének külön szabályai cím alá tartozó) 12/F. §-ában szabályozott eljárás szerinti rendezése. Ezt is bármely tulajdonostárs földhivatalhoz benyújtott kérelmére végre lehet hajtani. Itt a 12/F. §-ának (1) bekezdésében a kérelmezési határidőt a – jelenleg hatályos joganyag – évente március 1-jében jelöli meg, hogy valaki kezdeményezze az ingatlan megosztását. Ezt a kezdeményezési határidőt a Nemzeti Földalaphoz tartozó ingatlanok esetében összhangba kellene hozni a Nemzeti Földalap törvény 12. §-a szabályával, vagy erre értelmező rendelkezést kiadni, különösen azért is, mert ha olyan osztatlan közös tulajdonban álló, de ténylegesen több helyen használatban tartott földek kerülnek állami tulajdonba, és azokat kívánja a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet összevonni három hektár nagyságúra (a 12. §. alapján), úgy ez nehezíti az egyezés megkötését.

Mindezek felvetik annak szabályozása szükségességét, hogy a földhivataloknak miként kell eljárni a Nemzeti Földalapkezelő Szervezetnek a Nemzeti Földalaphoz került három hektárnál kisebb földrésztelkek összevonására (a Nemzeti földalap törvény 12. §-a alapján) tett kezdeményezés esetén.

Ennek a szabályozásnak a mielőbbi kiadása két érintett szervezet újabb várható feladatai – részletesebben szabályozott – meghatározását jelentené, melyek az ilyen ügyekben benyújtott vagy benyújtásra kerülő kérelmek, kezdeményezések helyes irányú végrehajtását és az arra való felkészülést is elősegíthetik. (Megjegyzés: a vonatkozó végrehajtási kormányrendelet – az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztály gondozásában – előkészítés alatt áll – szerkesztő.)

Ez különösen fontos azért is, mert a Nemzeti Földalapba tartozó földek három hektár nagyságúra való összevonása valamilyen konkrét cél (esetleg sürgős cél) megvalósítása miatt kell, hogy történjen. Egyébként is a Nemzeti Földalapról szóló törvény 2. §-ának (1) bekezdés d.) pontja a Nemzeti Földalapba tartozó, állami termőföld vagyron egyik rendeltetésének a birtokösszevonási

célú, valamint az állattenyésztő telepek működését biztosító önkéntes földcseréhez szükséges termőföld biztosítását jelöli meg. Hogy ennek eleget lehessen tenni, ezért szükséges a két szervezet (Nemzeti Földalapkezelő Szervezet és a földhivatal) ez irányú konkrét feladatának, munkája mikéntjének a mielőbbi meghatározása.

Birtokok és birtokosok a középkori Magyarországon

Noé Ferenc ny. egyetemi adjunktus,
BME Általános- és Felsőgeodézia Tanszék

A geodézia történetéről beszélve először az ókori kultúrák jutnak eszünkbe: a kínaiak iránytűje, az egyiptomiak mérőkötele, a görögök csillagászati helymeghatározásai és a rómaiak úttérképei. A magyarországi földmérés korai emlékei között *Lázár deák* térképe (1528) vagy *Lossai Péter* geometria-könyve (1498) ködlik fel emlékeztünkben, de a szakmánkra vonatkozó korábbi ismereteink meglehetősen hiányosak. Nem valószínű, hogy magyarországi térképek vagy a geodéziához kapcsolódó tárgyi emlékek az előző századokból még felbukkannak, sőt a hazai levéltárakban fellelhető korabeli oklevelek feltárása sem igen kecsegtet újabb eredményekkel. Ezzel szemben viszont a föld magyarországi birtoklására vonatkozó – és ezért bennünket érintő – ismereteket a feltárt középkori diplomák szép számmal tartalmaznak. Ilyeneket gyűjtöttünk össze jelen írásunkban.

Amikor az állattartással foglalkozó nomád magyarok vándorlásuk során jó legelőkre bukkantak, elosztották azokat a törzsek között. Föld volt bőven, így nem volt szükség a legelők határainak pontos kijelölésére. Ha már a fű nem volt alkalmas a legeltetésre, a szálláshelyet felszámolták, „szedték a sátorfájukat”, és más legelőt kerestek.

A honfoglalást követő időkben, egészen addig, amíg a lakosság száma a rendelkezésre álló földterülethez képest elenyésző volt, ki-ki kedve szerinti méretű területet művelhetett, vagy legeltetett. Némi megszorítást jelentett, amikor a közösségi birtokokat – a községek határát – határjelekkel vagy árkokkal vették körül, majd elkülönítet-

ték az egyéni és a közösségi tulajdont is egymástól. Az ekképpen rendezett szántókat az oklevelekben rendezett földnek (terra ordinata) vagy teleknek (terra sessionis) nevezték. Ezeket a kifejezéseket már a XIII. században használták.

A megtelepedett magyarság az őshazából hozott szokásait évszázadokon át megőrizte. A földközösség, mint a földtulajdon birtoklási formája a mai napig fennmaradt; manapság osztatlan közös tulajdonnak nevezzük.

A közösségben, a falu közös tulajdonában maradt földek használatához minden lakosnak joga volt. Az igazság azt kívánta, hogy mindenki ugyanakkora, a falutól azonos távolságban fekvő és ugyanolyan minőségű földet kapjon használatra. Ezért tehát a községi – közösségi – földekből táblákat alakítottak ki oly módon, hogy azok külön-külön azonos minőséget képviseljenek. A falu közös földje – az osztásföld – gyakran akár több tucatnyi darabban szétszórva feküdt a határban. Ezután mindegyik ilyen táblát annyi egyenlő nagyságú darabra osztották, ahány igénylő volt, majd következett a nyílhúzás, nyílvetés vagy nyílvonás. Ehhez a földek számát vagy jelét rárótták egy-egy nyílvesszőre, és ezután a jogosultak mindegyik tábla – dűlő – nyílkötegeből kihúztak egyet-egyet. A nyílhúzás véletlene döntötte el, hogy az illető a nyílnak, nyílnak vagy nyílföldnek nevezett dűlő melyik darabját használhatta a következő időszakban.

A honfoglaló magyarok már a betelepülő nemzetségek szerint elkülönülve foglalták el az immár többé-kevésbé állandó lakhelynek tekinthető szál-

lásterületeiket. Erre utal számos – ma is élő – földrajzi nevünk. A nemzeti birtokok határát egymás közti megegyezéssel állapították meg.

Valószínű, hogy az egyes szállásterületeken belül – alkalmasint az évszakok ritmusában – még mozgott a népesség. Erre lehet következtetni *Szent László* királyunknak abból a törvényéből, amelyik elrendelte, hogy a falvak nem távozhatnak messzire saját templomuktól.

A szállásterület az ott lakó nemzetségé volt, ezért nevezték nemzeti birtoknak is. *Szent István* korában megjelenik azonban a tulajdonnak egy másik formája, a király által – elsősorban külföldieknek juttatott – adománybirtok.

A központi hatalom, vagyis a király tekintélyének megerősödésével együtt járt ugyanis, hogy a földek feletti joghatóságot is az uralkodó gyakorolta. Az ezzel kapcsolatos szokások és jogok összességét jelentő intézmény volt az adományrendszer. Ennek alapja az az Árpád-kori felfogás volt, hogy az ország a Szent Korona tulajdona ugyan, de a földje fölött a király rendelkezik. A terület egy része a király személyes használatára szolgál, más részét viszont az uralkodó személyeknek vagy testületeknek adományozhatja. Az így szerzett birtok – az öröklés rendje szerint – az adományos férfiági leszármazottait is megillette. Ha azonban a birtokos vagy annak utóda nem teljesítette a királlyal szembeni kötelezettségeit, vagyis hűtlen volt, a birtok feletti rendelkezés joga visszaszállt a királyra.

A hűtlenségi per lefolytatása – nem egyszer egy királyi lakomát követő véres leszámolás – után fogantatott elkobzás volt a confiscatio, amelyből a néhanapján ma is használt 'konfiskál' szavunk származik. A latin eredetű szó tövében a fiscus = kincstár rejlik; oda kerültek ugyanis vissza az elkobozott birtokok, hogy azután majd a király újból eladományozhassa azokat arra érdemesebb híveinek.

Visszaszállt a föld a kincstárra abban az esetben is, ha az adományt birtokló család fiági örökös nélkül kihalt. Ez volt a magszakadás esete.

Amikor *Szent István* egy-egy nemzetség felett diadalmaskodott, nemcsak az egyházszervezet és a közigazgatás intézményeinek kiépítését kezdte ott meg, hanem a nemzetség földjét is uralma alá vonta, s megszervezte a királyi birtokokat összefogó várispánságokat, később *II. András* pedig az erdőispánságokat is.

A mindenkori király által birtokolt földterület nagysága az évszázadok során elég tág határok között változott.

II. Géza két évtizedes uralkodása alatt (1141–1162) az ország területének körülbelül háromnegyede volt a király birtokában.

Ugyanez volt a királyi birtokok aránya *III. Béla* uralkodása idején (1173–1196) is. Ekkoriban a király az ország egész jövedelmének mintegy 70–75 %-át élvezte, míg ezekben az évtizedekben a francia vagy az angol uralkodók csupán szerény magánbirtokaik bevételeit mondhatták magukénak. *III. Béla* volt az, aki elrendelte, hogy az ügyeket – köztük a birtokügyeket is – „az írás bizonyosságával erősítsék meg”; uralkodásának idejére esik bizonyos egyházi központok – káptalanok és konventek – oklevél-írási és – őrzési tevékenységének kezdete. *III. Béla* korában készült a szász-vaszentdemeteri monostor birtokösszeírása is, ami tulajdonképpen a földnyilvántartás egyik legkorábbi megjelenése.

II. András (1205–1235) az újításai nyomán elkezdett gazdasági és társadalmi feszültségek levezetésére bőkezűen osztogatta a birtokadományokat. Ekkor jöttek létre az első olyan mérhetetlen nagyságú magánbirtokok, amelyek tulajdonosaikat valódi hatalmasságokká tették. Ezek a főurak, a bárók (barones regni) a királyi tanácsban is helyet foglalhattak.

András király fia, *IV. Béla* (1235–1270) nem folytatta atyja birtokpolitikáját; ellenkezőleg, a földek királyi tulajdonba vételét szorgalmazta. Az eltökélten és tömegesen végrehajtott föld-visszavételek nem növelték a király népszerűségét. A király birtokpolitikája az 1241–42. évi tatárdúlás után némileg megváltozott, ám korlátozott számú birtokadományait azután is olyan feltételekhez kötötte, amelyek az ország katonai erejének növelését célozták.

A *IV. Bélát* követő királyok kezéből a földbirtokok egyre inkább a főurak tulajdonába mentek át. Az 1301-ben elhunyt utolsó Árpád-házi király, *III. András* ebben is anarchikus állapotokat hagyott maga után: akkoriban az ország területének legnagyobb része a bárók kezén volt. Közülük *Csák Máté* nem csupán *Ady Endre* verse által lett hírhedett; csakugyan nagy hatalmú kiskirály volt.

Károly Róbert hosszú uralkodása során (1301–1342) minden tekintetben sikeres gazdaságpolitikát folytatott. Sikereinek alapja éppen a tartományurak hatalmának letörése volt. Ellenfeleinek elvett birtokait kisebb részben saját új hívei kapták, ám a stratégiailag fontosabb várakat és a hozzájuk tartozó birtokokat nem adományozta el, hanem saját várnagyainak igazgatása alá helyezte. Már röviddel hatalomra kerülése után intézkedé-

seket tett a korábbi zűrzavaros időkben jogtalanul idegen kézre került királyi földek visszaszerzésére, és halálakor példátlanul erős királyságot hagyott utódjára, *Nagy Lajosra*.

Az alig néhány évtizeddel később trónra lépő és fél évszázadon át uralkodó *Zsigmond* király (1387–1437) gazdag országot örökölt. Királyságának kezdetén éppen 100 volt a kincstár tulajdonában álló várak száma, s ezzel szemben 18 vár volt az egyházi és 108 a világi urak birtokában. Alig telt el tíz esztendő, és a tömeges birtok- és váradományokat követően 1397-ben már csak 47 vár volt a királyé, míg az egyháziak száma 21-re, a főurak várainak száma pedig 159-re gyarapodott.

Az adományozások tényét okiratba foglalták; ez volt az adománylevél, latinul litterae donationales. Az oklevél a megadományozott nevezetes érdemeit is felsorolhatta, vagyis – amint az elnevezés is mutatja – az adományozás okát, és kiterhett az adománybirtok öröklési rendjére is.

Az adományozás a beiktatással (immissio vagy statutio), a birtokba vezetéssel (introductio), vagyis a föld hivatalos birtokbaadásával vált teljessé. Ez az aktus nemcsak királyi adománnyal való szerzéskor volt szokásos, hanem a földnek vétel vagy csere útján történő elidegenítésekor is. Az ünnepélyes eljárás célja egyrészt az volt, hogy nyilvánosságra hozza az új birtokos személyét és birtoklásának jogcímét, másrészt pedig alkalmat biztosított az ellentmondásra mindazoknak, akiknek netán sértette a jogait az új birtokos beiktatása.

Királyi adomány esetében az új adományos birtokba vezetését egy királyi leirat, az iktató parancs rendelte el, amelyet a király személyes megbízottja, a homo regius – szó szerint: királyi ember – hozott a helyszínre. Ilyenkor összehívták az érintett szomszédságot, és a hiteles hely képviselőinek jelenlétében bejárták a birtok határait. Ez volt a határjárás. Ennek során meghallgatták a szomszédos tulajdonosok esetleges tiltakozását, ellentmondását, ha ilyen nem volt, akkor az adományost ténylegesen birtokba helyezték, ha pedig valamilyen vita támadt, akkor azt a királyi bíróság elé utalták. A határjárásról jegyzőkönyv, határleírás készült.

A hiteles hely (locus credibilis) a magánfelek jogi cselekményeiről közhitelű bizonyságlevél kiadására felhatalmazott intézmény; többnyire valamilyen egyházi közösség: káptalan, konvent vagy érsekség volt. Működésük kezdete Magyarországon – amint már fentebb láttuk – a XII. század végére tehető, és *III. Béla* királyunk uralkodása idejére esik. Legnevezetesebb hiteles helyek az or-

szágos hatáskörű budai és székesfehérvári káptalan, a leleszi és a jászói konvent, valamint az egri és a kalocsai érsekség voltak. Irataikat hiteles pecséttel adták ki. Közreműködésük kötelező volt nemcsak a birtokba vezetéskor, hanem bármilyen bíróságon kívüli peres eljárásakor is. A hiteles helyek az általuk kiadott oklevelet másolatban, az általuk megerősített többi oklevelet pedig kivonatossan lemásolva őrizték meg (protocollum vagy registrum). **A birtokba vezetési okmányok révén tehát a hiteles hely a későbbi telekkönyvi hatóság, a mai földhivatali ingatlan-nyilvántartás elődje volt.**

A birtokba adás során alkalmazható ellentmondás (contradictio) jogintézménye lehetővé tette, hogy az a személy, akinek a számára a birtokbaadás esetleg sérelmes volt, igazát kereshesse. Ellentmondani a helyszínen vagy tizenöt napon belül az eljáró hiteles helynél lehetett. Ilyen esetben a beiktatási eljárás megszakadt, és az ellentmondónak törvénytörés előtt lefolytatott birtokper során kellett igazát bizonyítania.

Nem nemes ember királyi adomány elnyerésével nemessé lett. A későbbiekben – 1608 után – a nemességnek, jogilag különben egyenlő, két rétege alakult ki: a főnemesség és a köznemesség.

A főnemesség külön címmel is járt (báró, gróf), és ezek a címek kiemelt helyzetet biztosítottak viselőjüknek. A középkorban a főnemest a köznemestől mégis többnyire csak nagyobb vagyona, nagyobb birtoka különböztette meg. Az ilyesféle különleges nagyságú földbirtokkal – néha egész országrészekkel – rendelkező főnemesi családok száma a középkor végén felszáz körül mozgott.

A köznemesség is tovább rétegződött: a birtokos nemesség, a kuriális, az armális és a taksás nemesek csoportjára.

A birtokos nemesség (nobilis possessionati) volt a ténylegesen földbirtokkal rendelkező köznemesei réteg. Vagyonuk nagysága igen változó lehetett; néhány jobbágytelektől több falu határait is kitevő birtokig terjedt.

A kuriális nemesség, másként a kurialisták mindössze egyetlen telket birtokoltak. Elnevezésük a falusi udvarházak megjelölésére ma is használatos kúria (curia) szóból származik. Birtokolt földterületük kicsinségére utal másik nevük: minthogy földjükön csupán hét szilvafa fért el, ők voltak a hétszilvafás nemesek. Jobbágyaik nem voltak.

Az armális nemesség birtokkal nem rendelkezett. Kurtanemeseknek is nevezték őket. Gazdasági helyzetük a jobbágysághoz volt hasonló.

A társadalomban elfoglalt helyzetüket tekintve ennél is sanyarúbb sorsot mondhattak magukénak a taksás nemesek. Ők olyan nincstelen nemesek voltak, akik jobbágytelken éltek, s ennél fogva úrbéri szolgáltatásokkal tartoztak a földesúrnak. Nevük a latin *taxa* = díj, adó szóból ered, amelyből aztán az elmagyarosodott *taksa* származott. Ez a *taksa* volt a földesúri majorság használata fejében a jobbágy – és a taksás nemes – által fizetendő bérleti díj. Az ilyen elszegényedett paraszti sorban élőket mondták bocskoros nemeseknek is. Az elnevezés nyilván onnan ered, hogy ezeknek a nincstelen nemeseknek még a nemesi mivoltuk jeleként kötelező sarkantyús csizmára se telt, hanem ahelyett kénytelenek voltak jobbágy módjára bocskort viselni.

A köznemesi családok száma a mohácsi vész (1526) idején tízezer körül volt.

A világtörténelemben Amerika felfedezéséhez kötik az újkor kezdetét, a magyar történelemben azonban talán helyesebb volna az új korszakot a középkori magyar államiság megszűnésétől, a török uralom kezdetétől, az ország területének három részre szakadásától (1541) számítani.

A mohácsi vést megelőző *Dózsa György*-féle parasztlázadás leverése (1514) után gyökeresen megváltozott az addig szabad jobbágyság élete. A jobbágy addig bizonyos kiváltságokat élvezett, amelyekből azonban a *Werbőczy* kezdeményezte 1514. évi törvény – elsősorban is a földhöz kötöttség törvényi rögzítésével – megfosztotta.

Az Árpád-házi királyok korában a jobbágy az uralkodónak alávetett szabad ember volt. Az elnevezéssel a XII. században a királyság világi főméltóságait illették, később a katonai vagy birtokkormányzati feladatokat ellátó előkelőket, és csak a XIII. századtól szolgált a szó a földhasználat fejében a földesúrnak – alkalmasint magának a királynak is – alárendelt, annak szolgáltatásokkal tartozó, ám tetszése szerint szabadon költöző földműves megnevezésére.

A királyi várakban többnyire hadi szolgálatot teljesítő várjobbágyok (*iobgationes castri*) a várhoz tartozó földekből korlátozott tulajdonjogú magánbirtokot is nyerhettek. A honfoglalók módjára nemzetségek szerint szerveződtek. Várjobbágyok voltak a magukat *Szent István* korából eredeztető szent király szabadjai is. Nevüket Szentkirályszabadja Veszprém megyei község őrzi. A várnép katonai erejét adó várjobbágyok a XIII–XIV. század folyamán váltak a köznemesség egyik rétegévé. Ekkoriban változott meg a 'jobbágy' szó jelentése is: ezután a földesúrnak alávetett köznép volt értendő alatta.

A jobbágyfiak (*fili iobgationum*) csoportja a várjobbágyok kiváltságos rétege volt. Ők lettek a királyi erdőbirtokok első kezelői. Ilyenkként – különösen *II. András* és *IV. Béla* királysága idején – tetemes birtokadományokra tettek szert az egykori erdőispánságok területén, kiváltképpen a Felvidék északi vármegyéiben.

Az udvarnokok a királyi, főpapi és főúri uradalmakon élő, saját ingatlannal nem rendelkező, de szabad szolgáltatók – részben földművelők – voltak. Ezek közül a királyi udvarnokok közvetlenül a királyi udvartartást szolgálták ki. A jobbágyságnak ez a kiemelt csoportja vagy szintén a XIII–XIV. században kialakuló köznemességbe sorolódott be, vagy pedig a szolgáltató jobbágyság soraiba hanyatlott vissza.

A jobbágyság harmadik rétegét a várnépek (*castrenses*) képezték: ők a várhoz tartozó földeket művelték, és más gazdasági munkákat végeztek, de saját földdel ők sem rendelkeztek.

A jobbágyság eme rétegei számára a beilleszkedés útját a közjogi nemzetbe az Aranybulla (1222) nyitja meg. *II. András* törvénye lehetővé teszi, hogy ezek a családok királyi adományként – a családtagok által még éppen megművelhető nagyságú – birtokokat szerezzenek.

A középkori Magyarország népességének körülbelül négyötöde tartozott a jobbágyság társadalmi osztályához.

Az Anjou-korban készültek az első urbáriumok, vagyis azok a jegyzékek, amelyek részletesen felsorolták a jobbágnak a hűbérurával szembeni kötelezettségeit, az úrbéri terheket. Kezdetben ezeknek az adóknak és szolgáltatásoknak a terhe még elviselhető volt; csak a későbbi századok során szaporodott meg a számuk. A jobbágy adójának legfontosabb két eleme a pénzben vagy természetben fizetendő adó (*angaria*) és a munkában végzett szolgáltatás (*robot*) volt. Az adó két fő formájának egyike az egyháznak fizetendő papi tized volt, a másik pedig a földesúri tized, a második tized vagy kilenced (nóna). A tized szó latin megfelelőjéből (*decima*) alakult 'dézma' szavunk. A jobbágy munkát is tartozott végezni a földesúr számára; ez volt a *robot* vagy úrdolga. Az egész telekkel bíró jobbágyot telkesgazdának nevezték.

A nyolcad teleknél is kisebb területtel bíró vagy föld nélküli jobbágyot nevezték zsellérnek. Elszaporodásuk – a jobbágytelkek elaprózódásának következtében – a XIV. század folyamán kezdődött.

Amikor manapság telekről beszélünk, olyankor általában egy néhány száz, legfeljebb néhány ezer négyzetméteres földterületre gondolunk. A közép-

kori jobbágytelek vagy úrbéri telek – röviden telek – (mansio, sessio, mansus, fundus, locus, porta, laneus) ennél lényegesen nagyobb kiterjedésű föld volt: mai mértékkel mérve valóságos földbirtok. Megkülönböztettek belsőségi és külsőségi telket. A belső telek házhelyből, udvarból és kertből állt, a külső pedig szántóból, rétből, legelőből. Az előbbi mérete általában egy királyi hold volt (körülbelül fél hektár), utóbbié pedig a föld minősége és országrészek szerint is változó módon húsz és hatvan hold között (tíz és harminc hektár közt) váltakozott. A beltelek a jobbágy tulajdonát képezte, szabadon adhatta-vehette is, a külterületi telek viszont a földesúr tulajdona volt, a jobbágy azt csupán használatra kapta meg, és azért – mint láttuk – a földesúrnak úrbérrel tartozott.

Földet birtokolni nemcsak királyi adományként lehetett, hanem az első foglalás jogán is (ius primaevae occupationis). A birtoklás gyökere és egyben jogcíme ilyen esetben az volt, hogy a földet még a birtokos honfoglaló ősei vagy korán beköltözött rokonai nemzetségek szerezték. Az ilyen korai – az Aranybulla előtti – szállásbirtokok tulajdonjogának okmányi bizonyítása nem volt sem szükséges, sem lehetséges; a jogalap általában köztudott volt. Csak a kései középkorban vált jogbiztosító szokássá az ilyen vitathatatlan szállásbirtokokra is királyi megerősítést – újadományt – kiszékesíteni.

Az újadomány (nova donatio) nem csupán a szállásbirtok tulajdonlásának megerősítésre szolgáló intézmény volt, hanem bármilyen más, egyébként köztudomásúlag birtokolt jognak, címnek vagy jószágának egy újabb királyi oklevéllel történő megerősítése is. Természetesen leginkább olyankor kérelmezték, ha az eredeti adománylevél elveszett.

A nemzetség tagjai által addig közösen használt szállásbirtok felosztásakor jött létre az osztályos egyezség. A megegyezést létrehozó – egykor közös gyökerű – családok voltak a XIX. század irodalmában gyakran emlegetett osztályos atyafiak. Ez a kifejezés tehát a közös ősökre utal. Az osztályos atyafiak jórészt a honfoglaló ősök nemzetségeiből származtak. Későbbi birtokpereknél megkülönböztetett jogerőt jelentett, ha valaki egykori osztályos egyezségre hivatkozhatott.

A nemzetségi birtok felosztásakor még mindig nagyobb kiterjedésű összefüggő földdarabok maradtak egy-egy osztályos atyafi tulajdonában. Ezeknek a birtoktesteknek – általában a tulajdonos lakta – központja, a birtokfő adott megkülönböztető nevet. A birtokfő, mint földrajzi név sok-

szor az új családnevet is meghatározta, s legtöbb esetben ebből származott a családokat megkülönböztető nemesi előnév is.

Nem nemes ember, így a nemes anyától származó vagy nemes lánnyal házasodott közrendű férfi is rendelkezhetett földbirtokkal. Őt agilisnak nevezték. A földbirtokkal vagy csak kúriával bíró agilis e tulajdonából kifolyólag nemesi jogokkal élt, s utóbb gyakorolta maga is nemesítésben részesült.

A magyar birtokjognak 1351-től 1848-ig élő jogintézménye volt az ósiség (aviticitas), amelyet Nagy Lajos királyunk iktatott törvénybe. Ez a törvény azt mondta ki, hogy a nemesi birtok kizárólag a nemzetségen vagy a családon belül örökölhető, vagyis az ősi birtoknak (avitum) a család kezén kell maradnia. Fiú utód híján a lányokat a birtoknak csak egynegyede illette meg, ez volt a leánynegyed (quartalitium); a gyermektelen örökhagyó birtoka pedig a férfiági atyafiságra szállt, ez volt az ági öröklés. Ha ági örökös sem volt található, akkor a birtok visszaszállt a Szent Koronára.

Nagy Lajos azt is elrendelte, hogy az uralkodó adományait – így a birtokadományokat is – a kancellária által vezetett Királyi Könyvekbe (Libri Regii) be kell jegyezni. Ezekből a becses oklevelekből sokat megtudhatnánk tehát a középkori magyar birokviszonyokról, ha 1529-ben, a török előli menekítés során valamennyi addig kelt Királyi Könyv a Dunába nem veszett volna...

Az öröklés szabályait illetően a székely jogrend eltért ettől: Székelyföldön a fiág kihaltával a lányok is – korlátozás nélkül – örökölhették az ősi vagyont (praefectio naturalis). Ha leánygyermek sem maradt hátra, akkor az atyafiak örökölték, ha pedig azok sem voltak, akkor az elhalt szomszédai. A katonai szolgálatnak a birtokhoz kapcsolódó kötelezettségét ilyenkor az öröklő vőnek, atyafinak vagy szomszédnak kellett átvállalnia. Az öröklésnek ezt a rendjét székely örökségnek (haereditas siculica) nevezték.

Sajátságos jogállású, nem a király, hanem az egyház által adományozott, kisebb földbirtok volt a praedium (jószág, birtok), amelyet általában nem nemesek kaptak. Az adományt többnyire katonai szolgálatért lehetett elnyerni, és az adományozottat, a praedialistát a nemességhez hasonló, de azzal mégsem egyenrangú helyzetbe hozta. Az efféle birtokadományban részesítettek nevezték egyházi nemeseknek is. Ilyen adományozás joga csak erre felhatalmazott egyháznagyokat illetett meg, például az esztergomi érseket, a győri és a zágrábi püspököt, valamint a pannonhalmi főapátot.

A nádornak, teljesebb nevén nádorispánnak (comes palatinus) is volt birtokadományozási joga, ám az 32 (más források szerint 33) jobbágyteleknyi területre korlátozódott. Az ilyen birtok volt a nádori adomány.

Vagyoni értékű jog volt az aranymosásra szóló engedély. Ez királyi kiváltságlevélbe foglalt jogosítvány volt, amely megengedte a földesúrnak, hogy – a Felvidék és Erdély folyóvizeinek hordalékában különösen gyakori – aranszemcséket kiszűrje. A föld tulajdonosa az így szerzett hasznot köteles volt a kincstárral megosztani.

A föld feletti és a föld alatti tulajdon a középkor jogrendszerében is elkülönült. A föld alattiak hasznosításához – az aranymosáshoz hasonlóan – külön királyi kiváltságlevél volt szükséges. Ha a földesúr birtokai területén érc- vagy ásványbányászatot akart folytatni, ehhez bányajogosítványra volt szüksége. A kitermelés haszna ez esetben is megosztandó volt a kincstárral.

Károly Róbert előtt a nem királyi földön nyitott nemesérbánya területét tulajdonosa köteles volt az uralkodónak átengedni. Ezzel szemben *Károly Róbert* úgy rendelkezett, hogy az arany- vagy ezüstércet rejtő terület a földesura tulajdonában maradhatott, s ezért az most már nemhogy akadályozta volna, hanem inkább szorgalmazta, hogy birtokán nemesfém után kutassanak. Ennek köszönhetően a XIV. század derekán Magyarország adta az akkor ismert világ kitermelt arany mennyiségének egyharmadát.

A só bányászata a kincstár monopóliuma volt, arra bányajogosítvány nem volt szerzhető.

Az egyes birtokok területéről, illetve határaikról nemhogy mérés alapján készült, de még csak hozzávetőlegesen lerajzolt térképszerű ábrázolások sem születtek, számos oklevelünk van azonban, amelyik határjárást örökít meg. Ezek a „szöveges térképek” tüzetes leírását adják egy-egy birtok határvonalának. Határjárási, illetve határleírási jegyzőkönyvet tartalmazó okmány már a XI. századból ismeretes. Korai okleveleink egyike a magyar szavakat is rejtő – bár természetesen latin nyelvű – tihanyi apátsági alapítólevél (1055). Akad a fennmaradt határjárási jegyzőkönyvek között olyan is, amelyik a körüljárt területet rajzi formában is megörökíti; ilyen Reszege falunak az 1316-ból származó határleírása, amelynek szélén térképszerűen is feltüntették a szövegesen leírt határvonalat.

A határleírásokban számos példáját találjuk az akkoriban fontosnak tartott határjeleknek. Ezek között gyakran szerepelnek magányos fák, szik-

lák, magaslatok, árkok, kutak, források, vízfolyások, de használnak határjelként megjelölt fákat (határfa), megkarcolt köveket (írottkö), földhalomokat (hancsik, csóva). A határpontok alá sokszor föld alatti jelet helyeztek. Ez nemcsak a hely maradandóbb megjelölését szolgálta, hanem rituális eredete is volt: a rómaiak föld alatti jelként többnyire a határ istenének, Terminusnak a tiszteletére bemutatott állatáldozat csontjait temették a határhalom alá. Ezt akár az elpusztult vízszintes alappontok helyreállítását segítő föld alatti jel előképének is tekinthetjük.

Hogy a határjel helye feledésbe ne merüljön, sajátos módszert használtak az emberi emlékezet megerősítésére: a határjáráskor arra kíváncsiskodó gyerkőcök egyikét a hely közelében alaposan megvesszőzték, hogy még öregember korában is emlékezzen rá, hol van a határ. Ez a szokás még a XIX. században is divatozhatott; *Jókai* a „Kiskirályok” című regényében, Arany János a „Jóka ördöge” című költeményében ír le ilyen jelenetet. A szóban forgó verssorok így szólnak: „S hogy eszökbe jusson szakállas vén korig, | Az emlékezetet hátuljokra verik”. Arany lábjegyzetben meg is magyarázza a dolgot ekképpen: „Szokás a népnél határdomb hányásakor egy-két pásztorfiút megvesszőzni, hogy vén korában annál inkább visszaemlékezzen a helyiségre.” (Sic!)

A határdomb másként is szerephez juthatott. A *Károlyi* család levéltárában található az a középkori oklevél, amelyik erről tanúskodik. A *Borovszky Samu* szerkesztette „Magyarország vármegyéi és városai” sorozat Szatmár vármegyérről szóló kötetéből idézzük az ide vágó részt:

„Sokat perlekedett *Petri András*, a Vid fiai: *László* meg *András*, valamint *Irinyi Márton* ellen, egyfelől *Petri* és *Vezend*, másfelől *Iriny* és *Portelek* között fekvő bizonyos vitás birtokrész miatt. *Bebek István* országbíró hosszas perfolym, ismételt határjárások és tanúvallatások után, 1366-ban az alperesek részére perdöntő esküt ítélte olyformán, hogy miután a határt ismételtelen bejárták, és jelül földhányásokat csináltak, akár *Vidnek* egyik fia, akár *Irinyi Márton* lépjen föl egy ilyen halomra, és övét megoldván, sarút lehúzván és egy marék földet tartván feje fölött, ősi magyar szokás szerint esküdjék meg a Földre, hogy az a darab vitás birtokrész ősi idők óta örökség jussán mindig *Iriny*hez és *Portelek*hez tartozott, és sohasem volt a *Petri Andrásé*.” – A huszadik századi szerző nem csekély iróniával jegyzi meg: „A további fejleményekről nincs tudomásunk, de semmi kétségünk, hogy az alperesek az esküt letették.”

FORRÁSOK:

Bendefy László: Szombathelyi Benedek rudas-mester, Tankönyvkiadó, 1956

Bendefy László: Középkori magyar hossz- és területmértékek, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1959

Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai; Szatmár vármegye, Országos Monografia Társaság, 1909

Szvák Gyula (szerk.): Magyar századok; Magyarország uralkodói, Pannonica Kiadó, 2003

Vajay Szabolcs: A máltai rend magyar lovagjai Magyar Máltai Lovagok Szövetsége, 2002

Akadémiai Kislexikon, Akadémiai Kiadó, 1990

Magyar Nagylexikon, Akadémiai Kiadó – Magyar Nagylexikon Kiadó, 1993–2003

Tolnai Új Világlexikona, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat, 1926

Új Magyar Lexikon, Akadémiai Kiadó, 1959–1962

Properties and landowners in the mediaeval Hungary

F. Noéh
Summary

Article introduces a collection of the mediaeval documents of land ownership in Hungary reflect-

ing surveying activity even though there are only limited numbers of early surveying products and maps. This detailed historical background the paper focuses on the different kind of land ownership dating from the early Middle Ages as the origin of the current property ownership and land-register.

Keywords:

- Common property dated from the Original Home and existing today as undivided property ownership

- Clan's property dated from Conquest, 9 th century

- Grants given by the Kings (since 1000)

- Theory of St. Crown where ownership (the Idea of Crown) and possession (the King) are different

- Serfs' land parcels dated from the Golden Bull of Hungary, 1222 as former property use.

Finally, there are presented documents of the regulated method of transferring holdings: reconnaissance, demarcation of boundary by juridical, description of property boundaries and cairn issued and authenticated by Church as formal land registration.

Az FVM FTF 2002. március 18-i hatállyal kiadta „az állami földmérési alaptérképek felhasználásával készülő egyes sajátos célú földmérési munkák végzéséről és az ezekkel kapcsolatos hatósági eljárások lefolytatásáról, valamint a földügyi szakigazgatásban működő adatszolgáltatás intézményi háttéréről és rendjéről” szóló 13.692/2002. számú

Új F2 Szabályzatot.

A Szabályzat és mellékletei (word formátumban) ingyenesen letölthetők a www.fomi.hu címről, illetve beszerezhető a Földmérési és Távérzékelési Intézetnél.

A második világháború német katonai térképeinek koordinátarendszere

Dr. Timár Gábor¹, Lévai Pál², dr. Molnár Gábor¹, dr. Varga József³

¹ELTE Geofizikai Tanszék Úrkutató Csoport

²FÖMI Adat- és Térképtári Osztály

³BME Általános és Felsőgeodézia Tanszék

Bevezetés

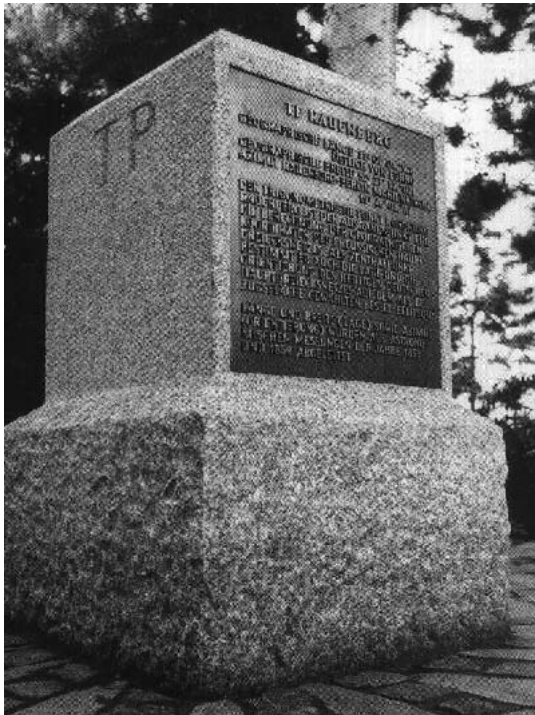
A második világháború első szakaszában, 1942 végéig a német hadsereg egyre újabb és újabb területeket hódított meg. Kelet-Európa hatalmas területei kerültek német megszállás alá, amely alól csak a *de facto* szövetséges államok területe volt kivétel, és mint a magyar példa mutatja, azok sem a háború végéig. A német katonai térképészet azonnal megkezdte a meghódított területek térképezését, részben zsákmányolt térképek, részben saját felmérések felhasználásával. Az így létrejött katonai térképek koordináta-rendszerének elnevezése: *Deutsche Heeres Gitter* (DHG; német katonai hálózat). Amint azt alább részletezzük, a rendszer a méretarány-tényezőtől eltekintve megegyezik az UTM rendszerrel, alapfelülete pedig a Bessel-1841 ellipszoid. Az alapfelület elhelyezésére és tájékozására vonatkozó adatok csak egyes területekre érhetők el (pl. *Homoródi*, 1952; *Mugnier*, 2000a, 2000b, 2002; *Řadej*, 2001). Egyes területekre, így a Német Birodalomba beolvasztott Ausztria és Csehország területére, illetve Szlovákiára és Magyarországra kiterjesztették a németországi alapfelületet, gyakorlatilag megkezdve az első európai regionális geodéziai alaphálózat kialakítását. Más, főként megszállt területeken a DHG koordináta-rendszer alapjaként a Bessel-ellipszoidokon értelmezett helyi dátumokat vették át.

Jelen munkánkban rövid áttekintés jelleggel bemutatjuk a németországi geodéziai alapfelületeket és azok térinformatikai célú paraméterezését. Kü-

lön kiemeljük a második világháborús német katonai térképészet által is használt rendszert, illetve, a teljesség igénye nélkül, annak kiterjesztését egyes kelet-európai területekre. Elemezzük a rendszer magyarországi realizációját. Végül megadjuk a térképrendszer térinformatikai integrációjához szükséges paramétereket, amelyek megfelelnek a GPS-alkalmazások céljára is, megnyitva ezzel a lehetőséget a német katonai koordinátákkal megadott tereppontok mai, GPS-alapú rekonstrukciójához is.

A németországi geodéziai alapfelületek (dátumok)

A Németországban a huszadik században és ma is használt topográfiai térképek alapja az 1875-ös poroszországi felmérés volt, amelyet a XIX. század végén kiterjesztettek a Német Császárság többi területeire is. A felmérésben a Bessel-1841 ellipszoidot használták, a geodéziai kezdőpont a Berlin Tempelhof kerületében emelkedő Marienhöhe nevű dombon levő Rauenberg elsőrendű háromszögelési pont volt (*1. ábra*). Ennek földrajzi koordinátáit a berlini régi csillagvizsgálóból vették le, később határozták meg a Rauenberg pont és a Marienkirche tornya által adott háromszögoldal azimutját. Utóbb észrevették, hogy a pont hosszúságában 13,39"-es hibát követtek el. A pont alapfelületi koordinátáit (csakúgy, mint a munkában említett, de meg nem adott egyéb németországi koordinátákat) LNW (1999) közli. A rendszer méretarányát az ún. legális méter (legales

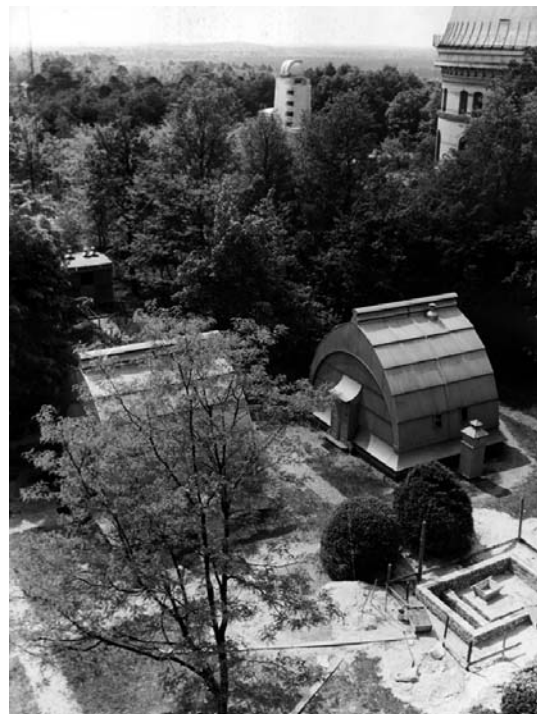

1. ábra A Rauenberg alappont helyén álló emlékmű a berlini Marienhöhe dombon.

Meter) jelentette: a német földmérés által használt minta 13,355 mikronnal rövidebb volt, mint a nemzetközi méter. A kezdőmeridián – hasonlóan a Monarchia térképészetéhez – előbb a ferrói, majd a greenwichi meridián volt. Az új kezdőmeridiára történő áttérés egy véletlen körülmény miatt semmilyen nehézséget sem okozott. Greenwich ugyanis $17^{\circ} 39' 46,02''$ -cel van Ferrotól keletre, a régi berlini csillagvizsgáló tornyának hosszúsága pedig, amelyből Rauenberg hosszúságát levezették $13,39''$ -cel hibás volt. Így a fokbeosztást $17^{\circ} 39' 59,41''$ -cel kellett volna eltolni. Kerekén $17^{\circ} 40' 00,00''$ -es eltolást alkalmaztak, aminek eredményeként a topográfiai térképek régi szelvénybeosztását is meg lehetett tartani (Trájer, 1926). Ezt az értéket vette át Ausztria, Csehszlovákia és Jugoszlávia is.

A berlini régi csillagvizsgálót lebontották, és a Rauenberg alappontot a XX. század elején fokozatosan ipartelepek vették körül, emiatt a rendszer geodéziai kezdőpontját a közeli Potsdamban, a Geodéziai Intézet területén álló Helmert-toronyba helyezték át, a hálózatba vont alappontok koordinátáinak változatlanul hagyásával. Ez utóbbi hely ma a potsdami Földtudományi Kutatóközpont (GeoForschungsZentrum, Potsdam; 2. ábra) ré-

sze. A most már potsdami kezdőpontú rendszert 1940-ig egységesítették, és a létrejött rendszer korabeli elnevezése *Reichsdreiecksnetz 1940* (RDN-1940) lett. A második világháború során a rendszert a Nagynémet Birodalomba újonnan annektált területeken is bevezették (RMI, 1944). Amint azt a jelen munka során elvégzett, és alább bemutatott számítások igazolják, arra is törekedtek, hogy a rendszert ne csak a német katonai vagy

2. ábra A potsdami GeoForschungsZentrum.

polgári közigazgatás alatt levő területekre, hanem egész Közép-Európára ki lehessen terjeszteni.

A második világháborút követő megosztottság időszakában mind a nyugati (NSZK), mind a keleti (NDK) Németország geodéziai szolgálata átvette az RDN-1940 rendszerben meghatározott alapponti koordinátákat. Keleten a rendszer nevét is megtartották, miközben több alkalommal elvégezték a kizárólag az NDK területére vonatkozó újra-kiegyenlítést. A nyugati rész-rendszer neve *Deutsche Hauptdreiecksnetz 1977* (DHDN77) lett.

A régi német rendszer megtartása mellett az NDK katonai célokra a Szovjetunióban, később a Varsói Szerződés tagállamaiban bevezetett egységes katonai alapfelületet, a Kraszovszkij-1940 ellipszoid Pulkovo-1942 dátumát vette át. Nyugat-

Németország részt vett a Hayford-ellipszoidon alapuló egységes európai kiegyenlítési munkálatokban (megjegyezzük, hogy amint arra *Homoródi*, 1952, is utal, e munkák nem korlátozódtak Nyugat-Európára, hiszen a számításokat magyarországi alappontokra is elvégezték, de nálunk e rendszert a gyakorlatban nem alkalmazták). Ez a munka eredményezte az európai 1950-es rendszert (*European Datum* 1950; ED50). Ennek a rendszernek a geodéziai kezdőpontja is a potsdami Helmert-torony lett. A sort a München-Frauenkirche kezdőpontú új európai ED87 rendszer, illetve az újraegyesített országban a WGS84- és ETRS89-alapú geocentrikus rendszerek bevezetése zárja.

A fentiek eredményeképp a geodéziai alapfelületek kezdőpont szerinti neve bizonyos zavart okozhat. Mind a régi, Bessel-ellipszoidi német, mind az 1950-es, Hayford-ellipszoidi európai rendszer kezdőpontja a potsdami Helmert-torony, ezért a térinformatikai és a GPS-tárgyú, nem tudományos irodalomban gyakran mindkettőt „Potsdam Datum” néven említik, pedig a kettő nem ugyanaz. Az ellentmondást feloldandó, a régi, Bessel-ellipszoidi rendszert szokás még mindig Rauenberg vagy még inkább Potsdam-Rauenberg dátumnak is nevezni (annak ellenére, hogy a „Rauenberg” pont nem Potsdamban van), míg az európai rendszer helyes megnevezése ED50.

A németországi dátumok elhelyezése

A térinformatikai gyakorlatban a dátumok elhelyezését nem a kezdőpontként használt alappont koordinátaival, hanem a dátumellipszoid valódi geometriai középpontjának a WGS84 földi ellipszoid középpontjához (a földi tömegközéppont-hoz) képest érvényes geocentrikus eltolási paraméterekkel (Molodensky, 1960) írják le. A továbbiakban ismertetett dX , dY és dZ eltolási paraméterek tehát ennek megfelelőek, a transzformációs irány mindig a helyi rendszerből a WGS84 rendszerbe történő transzformációnak megfelelő. Bár az irodalomban számos paraméteregyüttes található, amelyek az elhelyezésen kívül a tájékozás és a méretarány-tényező leírását is tartalmazzák, a jelen dolgozat gyakorlati részében kizárólag az alapfelületek elhelyezésével foglalkozunk, vállalva az ezzel járó nagyobb illeszkedési hibákat is. Ugyancsak kihagyjuk vizsgálatunkból a keletnémet területeken a XX. század második felében bevezetett rendszert, amely a Varsói Szerződés országaiban közösen használt alapfelület (S-42) he-

lyi realizációja, de a második világháborús térképészetre nézve nincs jelentősége.

A német szakirodalomban és főként az Interneten olyan nagyszámú forrás ismerteti a német rendszerek alapfelületének elhelyezési paraméte-

transzformáció	dX (m)	dY (m)	dZ (m)
1 Potsdam (Rauenberg) » WGS84 (Internet)	606	23	413
2 DHDN77 » WGS84 (Internet)	631	23	451
3 ED50 » WGS84 (DMA, 1990)	-87	-96	-120
4 Potsdam (Rauenberg) » ED50	718	123	566
5 Potsdam (Rauenberg) » WGS84 (3.+4.)	631	27	446
6 Potsdam (Rauenberg) » WGS84 (GPS mérés)	636	28	451

1. táblázat A németországi alapfelületek elhelyezési paraméterei.

reit, hogy meg sem kísérelhetjük felsorolásukat (*Ihde* és *Lindstrot*, 1995, jó áttekintést adnak). Az ismertetett paraméterek részben az eredeti Rauenberg-rendszerre, részben a DHDN77 rendszerrel vonatkoznak (1. táblázat első és második sora). Elérhetőek emellett a szintén Potsdam-kezdőpontú ED50 rendszer elhelyezési paraméterei (1. táblázat harmadik sora). Mivel a potsdami Helmert-turm ellipszoidi koordinátái mind a Rauenberg-mind az ED50-rendszerben ismertek (LNW, 1999), az egyes rendszerekben értelmezett geoidunduláció becslésével a Rauenberg→ED50 közötti eltolási paraméterek közvetlenül is kiszámíthatók (1. táblázat 4. sora), így a Rauenberg-rendszer paramétereire nézve újabb, az ED50-en át történő közvetett becslést adhatunk (1. táblázat 5. sora). Végül megemlíthetjük, hogy találtunk az Interneten olyan GPS-tereppont (Waypoint) adatbázist, amely tartalmazta a Rauenberg felsőrendű háromszögelési pont helyén álló emlékmű WGS84 koordinátáit, feltételezésünk szerint a kézi GPS-vevőkre jellemző kb. 5 méteres vízszintes hibával. Az EGM96 globális geoidmodell felhasználásával ebből az adatból is megbecsülhetjük a Rauenberg rendszer és a WGS84 közötti transzformáció eltolási paramétereit (1. táblázat 6. sora). Ezt az adat elemzéseink ellenőrzésére használjuk.

Vizsgáljuk meg az 1. táblázatban foglalt adatokat! Láthatjuk, hogy az 5. és 6. sorban feltüntetett becslött paraméterek a térinformatikai (de nem a geodéziai!) hibahatáron belül megegyeznek a nyugatnémet DHDN77 rendszer paraméterezésével. Várakozásunk azonban az lenne, hogy e becslések a teljes Németországra vonatkozó Rauenberg- (ill. második világháborús névén: RDN-1940) rendszerrel essenek egybe. Van itt ellentmondás?

Véleményünk szerint nincs. Ha jobban megvizsgáljuk az *1. táblázat* első és második sorának adatait, arra az eredményre juthatunk, hogy a két paramétersor Németország területére vízszintes értelemben nagyon hasonló eredményeket ad. Jelölje r_1 a WGS84 ellipszoid geometriai középpontjától az első sorban felírt Rauenberg-dátum középpontjához húzott helyvektort! Ennek koordinátái pont az első sorban írt számértékek ellentettjei lesznek. r_2 -vel jelöljük a WGS84 középpontjától a DHDN77 középpontjába húzott helyvektort. Képezzük a két helyvektor háromdimenziós különbségét:

$$r_{\text{diff}} = r_1 - r_2 = (dX_{\text{diff}} = 25\text{m}; dY_{\text{diff}} = 0\text{m}; dZ_{\text{diff}} = 38\text{m}) \quad (1)$$

Lássuk, hogy ez a helyvektor a középpontból az alapfelület milyen szélességgel és hosszúsággal megadott pontjára mutat:

$$\begin{aligned} \varphi_r &= \arctan\left(\frac{dZ_{\text{diff}}}{\sqrt{dX_{\text{diff}}^2 + dY_{\text{diff}}^2}}\right) = \\ &= \arctan\left(\frac{38}{25}\right) \approx 56.6^\circ, \end{aligned} \quad (2)$$

$$\lambda_r = \arctan\left(\frac{dY_{\text{diff}}}{dX_{\text{diff}}}\right) = \arctan\left(\frac{0}{25}\right) = 0^\circ, \quad (3)$$

míg a helyvektor hossza (a háromdimenziós eltérés, méterben):

$$|r_{\text{diff}}| = \sqrt{dX_{\text{diff}}^2 + dY_{\text{diff}}^2 + dZ_{\text{diff}}^2} = 45.5, \quad (4)$$

ami közelítőleg megegyezik az EGM96 globális geoidmodell által Berlin térségére becsült geoid-unduláció (kb. 40 m) értékével.

Eszerint a két, internet-forrású dátum-definíció a térinformatikai hibahatáron belül vízszintes értelemben megegyezik, térben pedig annyiban különböznek, hogy az *1. táblázat* első sorában ismertett paramétersor nem veszi figyelembe a geoid magassági helyzetét.

Pontosabb egyezést kapunk, ha az első sor paramétereit az általunk az ED50 adatain keresztül becsült 5. sor értékeivel vetjük egybe. Ekkor $\varphi_r \approx 52,5$ fok; $\lambda_r \approx 9$ fok, míg a függőleges eltérés 41 méter. Látható, hogy a helyvektorok különbsé-

ge itt pontosan Németországra mutat, tehát a vízszintes értelmű eltérés minimális. Az ötödik és az ellenőrzésre használt hatodik sor különbsége szintén függőleges értelemben jelentkezik, és akár a kézi GPS-sel vett alappont mérési hibájából, akár az ED50-re vonatkozó potsdami geoid-unduláció elhanyagolásából is adódhat.

A fentiek alapján tehát javasolható a – térinformatikai pontosságon belül egyébként is azonos – német alapfelületek paraméterezésére az *1. táblázat* 5. sorában leírt számsor használata. Így a továbbiakban térinformatikai célokra az RDN-1940 » WGS84 transzformáció paramétereiként a $dX=+631$ m; $dY=+27$ m; $dZ=+446$ m adatokat javasoljuk használni, egyelőre legalábbis Németország területére.

A DHG koordinátarendszer kelet-európai alapfelületei

A második világháború során, a német hadsereg előnyomulásának, illetve a német érdekszféra kiterjedésének megfelelően az RDN-1940 rendszert Közép-Európa nagy területeire kiterjesztették, vagy előkészítették azt (RMI, 1944). A megszállt területeken a meglévő geodéziai hálózat újramérésével, illetve zsákmányolt haditérképek felhasználásával folyt a munka, míg a *de facto* szövetséges államok geodéziai szolgálatait felkérték meglévő felsőrendű hálózataik átszámítására az RDN-1940 rendszernek megfelelően. Ezen az alapfelületen, illetve más helyi Bessel-dátumokon (*Mugnier*, 2002) definiálták a német katonai térképi koordináta-rendszert, a DHG-t. Ez a vetületi rendszer, eltekintve a zónákra utaló vezérszámoktól és az alapellipszoidtól, gyakorlatilag megegyezik a Varsói Szerződés későbbi Gauss-Krüger vetületi rendszerével, vagyis 6 fokos sáv szélességű, érintő helyzetű transzverzális hengervetületekből áll.

Az Anschluss utáni ausztriai (korabeli nevén ostmarki) újraszámításról nem áll rendelkezésünkre információ, viszont *Homoródi* (1952) megemlíti, hogy a magyar hálózat átszámításához osztrák és (a bécsi döntés határvonalától északra található) felvidéki alappontok német koordinátái voltak adottak, így joggal feltételezhetjük hogy ezeken a területeken az átszámítás megtörtént. Szintén *Homoródi* (1952) írja, hogy az átszámításhoz egy délvidéki pont koordinátáit is megadták, de arra nézve nincs információnk, hogy ezt az adatot a németek a volt Monarchia bécsi archív adatainak átszámításával vagy Jugoszlávia megszállása utáni helyszíni mérésekkel kapták.

A Cseh-Morva Protektorátus 1939-es bekebelezése után azonnal megindult a terület újrafelmérése, ill. az alapponti koordináták átszámítása a német rendszerbe. *Řadej* (2001) szerint Csehországon, ill. Kelet-Morvaországon át két, nagyjából észak-déli hálózati kerettel kötötték össze az országtól északra és délre már meglévő német háromszögelési rendszert.

A lengyelországi (értsd: a második világháború előtti Lengyelország, leszámítva a Német Birodalomba [vissza]annektált nyugati, sziléziai és danzig-térségi [korridor] területeket) bevezetést *Mugnier* (2000b) kivonatolva tárgyalja: szerinte itt a német DHG koordinátarendszer a lengyel Borowa Góra 1925 (Bessel-ellipszoidi) dátumon alapul. A fenti dátum és a WGS84 közötti pontos átszámítási paraméterek egyelőre nincsenek meghatározva, az 1 szögmásodperc élességű alapponti adatok felhasználásával az alábbi adatok becsülhetők:

Borowa Góra 1925 » WGS84: $dX = +537$ m; $dY = +125$ m; $dZ = +499$ m.

Mugnier (2002) részletesebb leírást ad a rendszer kiterjesztéséről Lettország területére. Eszerint a német katonai térképezés a DHG vetületi hálózat alapjaként a Bessel-ellipszoid korábbi orosz, Pulkovó-1932 dátumát használta fel. Az utóbbi alapfelületen érvényes koordinátákat – feltehetően zsákmányolt – orosz (szovjet) katalógusokból szerezték meg. Mivel a világháborúban, és azt követően 1946-ig a szovjet katonai térképek szintén a Pulkovó-1932 dátum alapján, Bessel-ellipszoidon készültek, feltehető, hogy az ideiglenesen elfoglalt, igen nagy kiterjedésű szovjet területeken a német hadsereg mindenütt ezt a rendszert vette át. Felhasználva, hogy CSC (1971) szerint a Pulkovó alappont Bessel-ellipszoidi koordinátáit az 1915-ös Balti-tengeri felmérés során rögzítetthez (*Treikelder*, 2000) képest 1932-ben 1 szögmásodpercnél kisebb értékkel változtatták csak meg, felhasználva továbbá a pont S-42 koordinátáit és az S-42 » WGS84 transzformáció paramétereit, a következő transzformációs paraméterek becsülhetők:

Pulkovó-1932 » WGS84: $dX = +383$ m; $dY = +147$ m; $dZ = +577$ m.

Ez utóbbi paramétersort Sztálingrád második világháborús, Pulkovo-1932-alapú, és Volgográd 1960-as évekbeli, Pulkovo-1942-alapú, 1:100 000 méretarányú, Gauss-Krüger vetületű térképeinek a vetületi koordinátavonalak adatain alapuló illesztésével a gyakorlatban is kipróbáltuk, és a térképi leolvasási pontosságot (a térképi 0,5 mm = a terepi 50 méter) meg nem haladó hibával az pontosnak bizonyult.

Emellett meg kell említsük, hogy a német katonai tervezés igényeinek megfelelően Svájc területére is elkészült az 1:25 000 méretarányú topográfiai térképmű, amely egyébiránt az első ilyen méretarányú munka volt az ország területére vonatkozóan. A térképezés két fázisban történt: 1940 őszen a térképeket a német Gauss-Krüger koordináták szerint adták ki, majd az 1943-as légifényképezési adatokkal helyesbített térképeket 1944–45 telén már a DHG-koordinátákkal látták el (*Oehrli és Rickenbacher*, 2002).

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a megszállt területeken az elérhető helyi Bessel-ellipszoidi dátumok, a Birodalom és a *de facto* szövetséges államok területén pedig a RDN-1940 rendszer volt a német katonai koordinátarendszer, a DHG alapfelülete.

Az RDN-1940 rendszer magyarországi realizációja

A második világháború során a német katonai térképészet felkérte a magyar hatóságokat a magyarországi elsőrendű alapponthálózat egy részének átszámítására az RDN-1940 rendszerbe. A munkát a Háromszögelő Hivatal végezte. Ennek pontos leírását adja *Homoródi* (1952), de tanulmányát olvasva figyelembe kell vennünk, hogy az 1952-es politikai helyzetben a szerzőre nézve veszélyes lett volna nyíltan írni a német katonai térképezéshez kapcsolódó munkákról. *Homoródi* (1952) ezért az átszámításra a következő módon hivatkozik:

„Segítségünkre jött az a munkálat, melyet a Háromszögelő Hivatal az 1940-es években végzett, amikor először került szóba a Gauss-Krüger vetület bevezetése a közép-európai rendszer keretében. Ekkor elsőrendű pontjaink jórészt átszámították ebbe a rendszerbe, s ebben rendelkezésünkre állott több ausztriai, horvátországi és csehszlovákiai pont koordinátája is.”

Az írás tehát a felületes és nem szakmabeli olvasónak akár a szovjet Gauss-Krüger rendszer bevezetésére is utalhat, azonban a korabeli szakértők számára világos módon a német rendszerről van szó, s ez még egyértelműbbé válik, amikor a munka alapfelületeként a Bessel-ellipszoidot említi. A számítási munkák leírása e bevezetés után már szabatos.

Nem egyértelmű, hogy e munka a világháború időtartama alatt mikor történt. *Homoródi* (1952) szerint kiindulópontokként az ország határai mentén néhány olyan pont koordinátái voltak adottak a

közép-európai (itt: RDN-1940) rendszerben, amelyeknek ismert budapesti sztereografikus koordinátái voltak. Ezek között említi a délvidéki Horgost, amely 1941 tavaszán Magyarországhoz került, s bár továbbra is a határ mentén feküdt (bár immár a másik oldalán), a megfogalmazás azt valószínűsíti, hogy a munka kezdete legalábbis 1941 tavasza előtt volt. A 3. ábrán (lásd a hátsó-belső borítón) bemutatott térképrészlet (eredetije az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék térkép-tárában van) is ezt támasztja alá: az 1940 szeptemberében készült térképen a budapesti sztereografikus koordináták mellett a németországi, 3°-os sáv-szélességű Gauss-Krüger koordináták is adtak – hasonlóan az előző pontban említett, azonos időben készült svájci térképrendszerhez.

Az átszámítás eredményeként a Gellért-hegy pont koordinátái az RDN-1940 rendszerben: $\Phi=47^{\circ} 29' 15,382''$; $\Lambda=19^{\circ} 2' 59,723''$ (Homoródi, 1952). Ezt összevetve a pont WGS-84 koordinátáival, illetve a ponton az EGM96 geoidmodellből számított geoid-unduláció értékkel, az RDN-1940 rendszer magyarországi kiegyenlítésére a következő eltolási (Molodensky-) paraméterek adódnak:

RDN-1940 (HU) » WGS84: $dX=+641$ m; $dY=+24$ m; $dZ=+453$ m.

Ha ezt az adatot összevetjük az 1. táblázat számértékeivel, különösen az 5. soréval, a következő megállapításokat tehetjük:

- Az eltérő paraméterek használatából 6,3 méter vízszintes eltérés adódik. Ennek forrása az RDN-1940 rendszer alább tárgyalt tájékoztatójának figyelmen kívül hagyása.

- A függőleges értelmű eltérés mintegy 11 méter. Ennek forrása az RDN-1940 rendszer térbeli elhelyezésében (geoid-illeszkedés) meglévő bizonytalanság, illetve a Berlin és Budapest geoid-unduláció értékei közötti különbség.

- A fent leírt viszonylag kis hibák lehetővé teszik, hogy az RDN-1940 rendszert a térinformatikai alkalmazásokban egységesen az 1. táblázat 5. sorában megadott paraméterekkel jellemezzük.

Homoródi (1952) közli számos alappont (RDN-1940) ellipszoidi és csillagászati koordinátáit is. A pontazonosság megállapítása után a megmaradó 13 alappont ellipszoidi koordinátái összevethetők a FÖMI vízszintes alapponti adatbázisában (VAB) található EO-, és abból számítható HD72-koordinátákkal, és a HD72 » WGS84 transzformáció ismert paramétereivel (Timár és Molnár, 2002) azok WGS-84 koordinátái is számíthatók. Ennél lényegesen több, a régi német

rendszerben értelmezett alapponti koordináta érhető el a FÖMI archívumában elhelyezett ún. „tüzer pontjegyzék”-ben. Itt jegyezzük meg, hogy az említett pontjegyzékben a pontok keleti irányú DHG-koordinátaiban a Varsói Szerződésben használt Gauss-Krüger rendszerben megszokott vezérszámok is szerepelnek, illetve a pontok budapesti sztereografikus koordinátái is adtak.

Az említett 13 pontra egy kiegyenlítést is elvégeztünk, amelynek eredményeképp nemcsak a dátum-eltolási paramétereket, hanem az elforgatási tagokat (a rendszer tájékoztatást) és a méretaránytényezőt is megbecsültük, az eredmények pedig a következők:

RDN-1940 (HU) » WGS84:

$dX=+566,54$ m; $dY=+108,52$ m; $dZ=+487,93$ m;
 $eX=-2,2867$ arcsec; $eY=-2,6409$ arcsec; $eZ=+1,5194$ arcsec; $k=-0,7365$ ppm.

A fenti paraméterek hibája vízszintes értelemben átlagosan 1,3 méter, a maximális eltérés a vizsgált pontokon 3 méter. A Gellért-hegy alappont adatait nem vontuk be a kiegyenlítésbe, az arra vonatkozó hiba 5,2 méter. Az elforgatási tagok a „koordináta-rendszer elforgatása” (coordinate frame rotation) konvenció szerint adtak.

Igen fontos megemlíteni, hogy a fenti 7 paraméter felhasználásával a Rauenberg alappont német rendszerbeli és WGS84-koordinátái között is mindössze 5 méter hibájú kapcsolat teremthető! Ez azt jelenti, hogy az RDN-1940 rendszer a Budapest–Berlin távolságon is hasonló hibával terhelte, mint a magyarországi pontokon. Kijelenthetjük tehát, hogy valóban egységes rendszerről van szó, amelynek az egyes területekre vonatkozó 3-paraméteres leírásaiban előálló kis különbségek a rendszer egységes, de a WGS84 rendszerhez képest eltérő tájékoztatóból adódnak. A ma is használatos regionális alapfelületek (ED50, Pulkovo-1942, ill. az észak-amerikai NAD-27, a dél-amerikai SAD-1969, az afrikai Adindan és ARC-1950) 3-paraméteres leírása hasonlóan, az egyes részterületekre kis eltérésekkel történik.

A rendszer magyarországi realizációjával párhuzamosan, 1940-ben megtörtént a gödöllői összehasonlító alapvonal hosszmerése a potsdami alapvonalon hitelesített invardrótok alkalmazásával (Regőczy, 1942). Az irodalomban semmilyen utalást nem találtunk arra nézve, hogy ezt az alapvonalmerést a DHG-rendszer hazai kiegyenlítésében bármilyen módon felhasználták volna. A FÖMI adattárában mindazonáltal fellelhetők olyan jegyzőkönyvek, amelyek a második világháború idején visszatért területeken további, és a gödöllői

ihez kalibrált alapvonalak létesítésére utalnak. A gödöllői alapvonal igazi jelentősége a második világháború után jelentkezett. 1968–71 között 23 elsőrendű háromszögoldal hosszmerését végezték el elektro-optikai távmérőkkel. Ezeket az oldalak így mért hosszát a HD72 (így az EOVA; Egységes Országos Vízsíntes Alappont-hálózat) kiegyenlítősekor figyelembe vették. A felhasznált távmérőket általában évente kétszer egy invardróttal megmért és az eredeti gödöllőivel kalibrált alapvonalon hitelesítették. Ilymódon az EOVA méretaránya gyakorlatilag a gödöllői vonalon keresztül a potsdami alapvonalhoz van kötve.

Összefoglalás

A második világháború német katonai térképészete, az együttműködő geodéziai szolgálatok (így a magyar Háromszögelő Hivatal) közreműködésével megkezdte Európa első (és a NAD-27 után a világon a második) regionális geodéziai alapfelületének kijelölését, és annak pontossága a kor igényeinek mindenben megfelelt. A világháborút követően a győztes hatalmak és katonai szövetségi rendszereik ezeket a „kezdeményeket” használva alkották meg saját geodéziai és térképészeti rendszereiket: a NATO az ED50-alapú UTM rendszert, a Varsói Szerződés pedig a Pulkovo-1942 alapú katonai Gauss-Krüger térképművet. Magyarországon az EOVA-hálózat méretarányát megalapozó alapvonalmérések kalibrálására pedig a magyar-német együttműködéssel a potsdami alapvonalal hitelesített gödöllői összehasonlító alapvonalat használták.

A jelen munkánkban felsorolt vetületi- és dátumparaméterek lehetőséget teremtenek arra, hogy az archív hadijelentésekben német térképi koordinátákkal jelzett pontok helyét modern térképeken azonosítsuk, illetve a helyeket a terepen, akár GPS segítségével felkeressük. Ez új lehetőségeket nyit a hadtörténet művelői részére, de érdekes módszer lehet a hadisírok kutatásában is. Ahogy a paraméterek megbecsüléséhez és érvényességi területük meghatározásához a történelmi ismeretek nélkülözhetetlenek voltak, úgy törleszteti ebbéli „adósságát” a geodézia a történettudományok felé egy ilyen eszköz átadásával.

Köszönetnyilvánítás

A cikkben leírt módszerek megalkotását a Magyar Űrkutatási Iroda és az Informatikai és Hírközlési Minisztérium közös, TP094. sz. támogatása támogatta.

IRODALOM

CSC, Computer Sciences Corporation, Geomatics Department (1971): NASA directory of observation station locations, Volume 1. Second edition, Falls Church, Virginia, USA, 145 p.

DMA, Defense Mapping Agency (1990): Datums, Ellipsoids, Grids and Grid Reference Systems. DMA Technical Manual 8358.1. Fairfax, Virginia, USA

Homoródi L. (1952): Vizsgálatok új háromszögelési hálózatunk elhelyezésére és tájékoztására. Földméréstani Közlemények 4: 1–10.

Inde, J. und Lindstrot, W. (1995): Datumstransformation zwischen den Bezugssystemen ETRF/WGS, DHDN und System 42. Zeitschrift für Vermessungswesen, 4/1995: 193–196.

LNW, Landesvermessungamt Nordrhein-Westfalen (1999): Transformation von Koordinaten und Höhen in der Landesvermessung, Teil I: Theoretische Grundlagen. Bonn-Bad Godesberg, 88 p. (URL: <http://www.lverma.nrw.de/aktuell/downloads/fundusdownloads/downtexts/Transformationsrichtlinie Teil 1.doc>)

Mugnier, C. J. (2000a): Grids & Datums – Czech Republic. Photogrammetric Engineering & Remote Sensing 66: 30–31.

Mugnier, C. J. (2000b): Grids & Datums – Poland. Photogrammetric Engineering & Remote Sensing 66: 1063–1064.

Mugnier, C. J. (2002): Grids & Datums – Latvia. Photogrammetric Engineering & Remote Sensing 68: 861–863.

Oehrli, M.–Rickenbacher, M. (2002): German Army Map of Switzerland 1:25000 – a secret map series from World War II. Cartographica Helvetica 26: 3–12.

Řadej, K. (2001): Vznik Vojenského topografického ústavu (zahájení práce od geodetického systému a zobrazení národného typu k mezinárodnímu). Web-Zememěra 2001/4.

Regőczy E. (1942): A gödöllői országos összehasonlító alapvonal. Az Allami Földmérés Közleményei 4: 1–45.

RMI, Reichsministerium des Innern (1944): Planheft Großdeutsches Reich – Überblick über die Landesvermessungs- und Kartenwerke. Berlin.

Trájer I. (1926): Németország felmérési szervezete és topográfiai térképei a háború után. Geodéziai Közöny 1–3: 32–42.

Treikelder, I. (2000): Ülevaade Eestis kasutatud geodeetilistest daatumitest ja ristkoordinaatide süstemidest. Geodeet [Tallinn] 21 (45): 28–30.

Timár G.–Molnár G. (2002): A HD72→ETRS89 transzformáció szabványosítási problémái. Geodézia és Kartográfia 54(12): 28–30.

GIS integration of the German Army Grid (DHG) and its geodetic datums

G. Timár – P. Lévai – G. Molnár – J. Varga
Summary

The datum description parameters of the geodetic base of the German Army Grid (DHG) are discussed and estimated for different areas of the German occupied and dominated Central and Eastern European territories of the WWII. For GIS applications, the German datums of the WWII and the ones used in East and West Germany (Rauenberg, RDN-1940, DHDN77) are very similar and is proposed to use as a uniform system with the following Molodensky shift parameters:

RDN-1940 » WGS84: $dX=+631$ m; $dY=+27$ m; $dZ=+446$ m. (max. est. error: 20 meters).

During the WWII, this datum has been used in the territory of the German Empire and has been introduced in some other countries as Slovakia and Hungary. In the occupied Poland, the local datum of the Bessel ellipsoid has been used with the following parameters:

Borowa Góra 1925 » WGS84: $dX=+537$ m; $dY=+125$ m; $dZ=+499$ m (max. est. error: 30 meters).

In the occupied part of Soviet Russia, as well as the Baltic countries, the old Russian Pulkovo datum of the Bessel ellipsoid has been used. Its parameters has been estimated based on the Baltic Sea Triangulation 1915:

Pulkovo-1932 » WGS84: $dX=+383$ m; $dY=+147$ m; $dZ=+577$ m. (max. est. error: 50 meters).

Based on these local datums of the Bessel ellipsoid, a transverse Mercator system with 6-degrees wide zones has been introduced as the German Army Grid. Its scale factor is 1.0 (similarly to the German and Warsaw Pact Gauss-Krüger maps) while the False Easting for all zones is 500000 meters (similarly to the UTM system). In the Hungarian DHG basepoint system (the so-called "artillery point list") contains the DHG easting coordinates with a leading digit, identically to the Warsaw Pact Gauss-Krüger coordinates.

The Hungarian basepoint system of the extended RDN-1940 is analyzed in the paper. It occurred a coherent system with the German one as the rotation parameters estimated for Hungary produce an error no higher than 5 meters for the Potsdam basepoint.

GEODÉZIA ÉS KARTOGRÁFIA

hirdetési díjai:

SZÍNES ODALAK

hátsó külső oldal	110.000,-Ft
címlap belső oldal	90.000,-Ft
hátsó belső oldal	70.000,-Ft

FEKETE-FEHÉR /BELSŐ

1 oldal	35.000,-Ft	1/2 oldal	23.000,-Ft
1/4 oldal	11.000,-Ft	1/8 oldal	8.000,-Ft

Egyedi megbeszélés alapján lehetőség van szórólapp elhelyezésére is.

Áraink az ÁFÁ-t tartalmazzák.

Az árak nyomdakész hirdetésre vonatkoznak, többszöri megrendelés esetén kedvezmény!

Jogi tagjaink részére 10 % engedményt adunk!

A kézirat leadási határideje minden hónap harmadika.

Megrendelés és hirdetésfelvétel:

MAGYAR FÖLDMÉRÉSI, TÉRKÉPÉSZETI ÉS TÁVÉRZÉKELÉSI TÁRSASÁG

1027 Budapest, II. Fő u. 68. V. emelet 510. Telefon: 201-86-42 Fax: 201-25-26

S Z E M L E

MAGYAR KÉZBEN A FIG KÉT BIZOTTSÁGÁNAK VEZETÉSE

2004. május 21–28. között Athénben rendezték a FIG (Földmérők Nemzetközi Szövetsége) Working Week (munkahét) elnevezésű konferenciáját. A találkozóra 385 résztvevő érkezett a világ minden tájáról. Hazánkat a magyar delegáción belül dr. Márkus Béla, a FIG Nemzeti Bizottságának elnöke, és Osskó András, a FIG 7. bizottság delegátusa is képviselte. Itt került sor a FIG új tisztségviselőinek megválasztására. Ennek keretében Márkus Bélát a FIG II. Bizottság (oktatás, szakemberképzés), Osskó Andrást pedig a FIG VII. Bizottság (földnyilvántartás, kataszter) elnökévé választották.

Ez a jelentős siker egyszerre jelenti dr. Márkus Béla professzor és Osskó András eddigi kiemelkedő szakmai tevékenységének nemzetközi elismerését és egyúttal a magyar geodézia (földmérés, térképészet, földügy) már kiérdemelt elismerésének további öregbítését. A Geodézia és Kartográfia Szerkesztőbizottsága a két nemzetközi elismeréshez mindkettőjüknek további aktív munkát, újabb eredményeket kíván; és ennek révén a magyar földügy és felsőoktatás nemzetközi kapcsolatainak további erősödését várjuk.

A továbbiakban – erősen tömörítve – bemutatjuk kettőjük szakmai életútját.

Szerkesztőbizottság

Dr. Márkus Béla alapításától (1994) vezeti a Nyugat-Magyarországi Egyetem Geoinformatikai Főiskolai Kar Térinformatikai Tanszékét, 2001-től pedig a Főiskolai Kar vezetését is ellátja. Ezen időszak alatt számos projekt valósult meg (OLLO – földhivatalok távoktatása; LIMET – térinformatikai menedzsment-asszisztens képzés; SDILA – földhivatali adminisztrációs továbbképzés stb.). Jó kapcsolatot alakított ki a Kelet-Londoni Egyetemen (UeL), a Bécsi Agrártudományi Egyetemen (BOKU), az ITC-vel (Hollandia), a BME-vel.

Igen aktív munkát végzett az Oktatási bizottság nemzeti képviselőjeként a FIG rendezvényein.

Kezdetben a III. Bizottság (térinformatikai menedzsment) magyar képviselője volt, majd a II. Bizottság (oktatás, továbbképzés) munkájába kapcsolódott be. A FIG XXII. Kongresszusán (Washington, 2002.) a Térinformatikai tudásmenedzsment munkacsoport elnökévé választották.

Oktatási tevékenységének fontos területe: a térinformatika, a digitális technikák megismertetése és az ilyen tárgyú képzés.

Mint a kar főigazgatója, nemcsak a saját, de a kar oktatóinak-kutatóinak nemzetközi kapcsolatait is sikeresen bővítette. Jelentős eredmény, hogy a fehérvári főiskolai kar összes hallgatóinak száma már meghaladta az ezret.

Osskó András okleveles földmérőmérnök felelősségteljes munkát végez a Fővárosi Földhivatal megbízott vezetőjeként. Korábban a Fővárosi Felügyelőség ügyintézője volt (1966–70), majd a Fővárosi Budai Kerületek földmérési osztályvezetője (1970–75); később a BGTV csoportvezetője (1975–79); 1980–

82). Ezt követően nemzetközi szakértőkkel dolgozott (Nigéria, 1977–79; 1982–86).

1987–92. között a Fővárosi Földhivatal vállalkozási csoport vezetője, és 1993-tól a földhivatal földmérési osztályvezetője és hivatalvezető-helyettese.

Sokirányú szakmai tevékenysége és az ott szerzett tapasztalatok révén elismert szakember a felmérési, ingatlan-nyilvántartási, kataszteri munkák területén. Emellett tanácsadó és konzultáns; a „földhivatalok számítógépesítése” területén igazságügyi földmérő szakértő.

Részt vett több nemzetközi projektben. Nemzetközi tevékenysége nyelvismerete birtokában egyre határozottabbá vált, különösen a FIG területén. Emellett a Földügyi Tudásközpont (CELK Center) Tanácsadó Bizottság tagja. A FIG-en belül különösen a VII. sz. Bizottságban (kataszter, földügyi igazgatás) fejt ki jelentős tevékenységet. Ezen túlmenően a „Földpiac” munkacsoport vezetője, továbbá a munkacsoport alelnöke is (2002-től).

bontakozásával nyilvánvalóvá vált, hogy valamiféle szabályozás nélkül egyre nagyobb zűrzavar alakulhat ki a települések, folyók, tavak, hegyek vagy közös nevükön a földrajzi alakzatok neveinek használatában. Az első, az ENSZ égisze alatt rendezett ülésre mégis csak 1960-ban került sor.

Az egységesítés kezdetén megállapított legfontosabb alapelvek az alábbi mondatokban lehet összegezni.

- Egy adott országon belül fekvő alakzat nevének, helyesírásának eldöntésében az adott ország illetékes; a nemzetközi térképészetben az így elfogadott, hivatalos névalakokból kell kiindulni. Más szavakkal: a nemzetközi egységesítés a nemzeti egységesítésen kell, hogy alapuljon.

A fenti főalapelv az alapja annak, hogy a nem latin ábécét használó országok neveinek latin betűs átírására az adott ország által kidolgozott javaslatot kell előnyben részesíteni. Ugyanakkor az exonimák csökkentésére való felszólítások mögött is ez az alapelvek húzódik meg.

Az egyik magyar tájékoztató anyagban éppen arra igyekeztem rávilágítani, hogy a magyar nyelvben Magyarország nagyságához képest miért használunk viszonylag nagy számban exonimákat (<http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/gegn22wp83.pdf>).

Az ENSZ földrajzinév-egységesítési tevékenység további fontos céljai:

- minden országban állítsák fel a földrajzi nevekben illetékes országos testületet,
- az országok adjanak ki nyomtatott, illetve digitális adatbázis formájú földrajzinév-tárakat a hivatalosnak tekinthető földrajzi nevekről,
- készüljenek az egyes országokról földrajzinév-használati útmutatók az ott előforduló nyelvekről, írásról, földrajzi köznevekről, rövidítéseikről, a közigazgatási beosztásáról,
- a csoport dolgozza ki a földrajzi nevek használatában előforduló szakkifejezések magyarozó jegyzékét az ENSZ hivatalos nyelvein,
- az országok adjanak rendszeres tájékoztatást a területükön történt, földrajzi neveket érintő lényeges változásokról, a közigazgatási beosztás módosulásáról.

A csoport mostani ülésén a tárgyalt konkrét témák közül az alábbiakat tartom érdemesnek megemlíteni.

- Nem született érdemi előrelépés az endonimák és exonimák meghatározásának kérdésében. Ismeretes, hogy *P. Woodman* (Nagy-Britannia) előadott egy elgondolást az exonimabizottság 2003. szeptemberi prágai ülésén, amelyet azonban részleteiben itt nem tárgyaltak meg. *P. Jordan* (Ausztria) a témában ugyan készített egy anyagot, amely éppen a definíciókkal foglalkozik, de az utolsó pillanatban visszavonta. Mi-

vel azonban már éppen szétosztották, a szakértők hozzáférhettek a tervezethez. Lényege: mind az exonima, mind pedig az endonima meghatározását ő az „egységesített név (standardized name)” fogalomhoz kötné.

- Német javaslatra elindítják az EuroGeoNames projektet, amely az európai országok földrajzinév-tár adatbázisainak hálózaton való elérhetőségét tűzte ki célul. A 2004/2005. évben az egyes országokban meglévő adatbázisok hozzáférhetőségéről, szerkezetéről, felügyeletéről stb. várható felmérés.

- Előkészület alatt áll a szakértői csoport szerkesztésében két ENSZ kiadvány, melyek közül az egyik a földrajzi nevek egységesítésének általános kézikönyve lesz, míg a másik inkább technikai jellegű kiadványként latin betűs átírási rendszereket, toponimiai adatcsere-szabványokat és -formátumokat, illetve ország-névlístát fog tartalmazni.

- A norvég küldött – kérdésemre válaszolva – elmondta, hogy Norvégiában a farmok, tanyák neve nem változik, nem változhat meg akkor, ha az adott gazdaság új tulajdonos birtokába kerül.

- Az arab átírás tervezett módosítása: Már a berlini konferencián az arab régió előterjesztette, hogy megváltoztatni tervezik néhány arab betű javasolt latin betűs átírását. Közöttük szerepel, hogy a (ظ) írásjegy eddigi z betűvel történő átírását váltsa fel a *dh*.

Pokoly Béla
FVM vezető főtanácsos

30 ÉVE HUNYT EL ZELCSÉNYI GÉZA TANSZÉKVEZETŐ FŐISKOLAI TANÁR

Zelcsényi Géza, a Nyugat-Magyarországi Egyetem (Székesfehérvári Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kara) egykori tanszékvezető tanára 30 évvel ezelőtt, 1974. november 27-én hunyt el Budapesten.

Zelcsényi Géza, (eredeti családneve *Pekló* volt, melyet később magyarosított) 1901. május 28-án született Újvidéken (mai neve Novi Sad, és Szerbiához tartozik). Értelmiségi családból származott; apja, *Pekló Béla*, a város neves építész volt. Elemi és középiskolai tanulmányait, 1907 és 1919 között, szülőhelyén végezte, és az újvidéki r. kat. magyar Főgimnáziumban érettségizett.

Zelcsényi Géza, a trianoni országdarabolás után, szülőföldjét elhagyva, Budapestre repatriált. Nehéz anyagi körülményei ellenére, 1920-ban beiratkozott a M. kir. József Műegyetem kultúrmérnöki szakára,

ahol – többszöri megszakítás után – 1929-ben szerzett mérnöki oklevelet. Egyetemi tanulmányai azért húzódtak el, mert az akkori nehéz gazdasági helyzetben kénytelen volt munkát vállalni, hogy önmagát fenntartsa, és tanulmányait finanszírozza.

Zelcsényi Géza egyetemi tanulmányai befejeztével, rövid ideig építésvezetőként dolgozott, majd az Állami Földmérésnél (ÁF) megpályázott egy ideiglenes jelleghű segédmérnöki státust. Ezt 1930. április 7-én elnyerte, és beosztották a budapesti 22. Földmérési Felügyelőségre, ahol községfelméréssel, birtokrendezéssel és tagosítással ismerkedett meg. 1932-ben megnősült. 1933-ban sikeres, részletes felmérési szakvizsgát tett a PM-ben, majd mérnökké nevezték ki.

1935-ben, vitéz Ács Endrével közösen, szabadalmaztatták közös ötletüket: a svéd Brunswiga számológép váltós átalakítását.

Ezzel a számológép alkalmassá vált dekadikus (negatív) szám adatok bevitelére is. A szabadalmat a gyártó cég megvette, és az egész világon elterjesztette. Az ötletet még továbbfejlesztették a kettős számítógépen is, ahol a váltó segítségével, a (közös tengelyű) két gép, egymással párhuzamosan és ellentétesen is forgatható volt. A váltós Brunswigákat a gyár egészen a 60-as évek végéig, megszakítás nélkül gyártotta. (Hazánkban még a 70-es években is használták ezt a számológépet a gyakorlati geodéziai munkáknál.)

Zelcsényi Géza és vitéz Ács Endre szabadalmuk gyakorlati alkalmazásáról, „A számológép és alkalmazása” címmel 1936-ban szakkönyvet jelentettek meg, mely nagy sikert aratott. A magyar Mérnök és Építész Egylet pályadíjakat odaítélő bizottsága javaslatára ezt a könyvet 1937. április 21-én elismerő oklevéllel és aranyéremmel tüntették ki. Zelcsényi 1937-ben sikeresen letette a háromszögelő vizsgát, melynek eredményeképpen kinevezték főmérnöknek, és áthelyezték a Háromszögelő Hivatalba.

Zelcsényi Géza az elszakított területek részleges

visszacsatolása során, 1940-ben részt vett az erdélyi, 1941-ben pedig a délvidéki bevonulásban is. Összesen több mint egy évig katonáskodott, mint utász, majd 1942-ben zászlósként leszerelték, és a hadiellátásban való részvétel céljából a Földművelésügyi Minisztériumba vezényelték. Az ÁF akkori vezetője, dr. Hazay István, Zelcsényit műszaki tanácsosi címmel és jellegel ruházta fel, és megbízta a Földművelésügyi Minisztériumban (FM) birtokrendezői tanfolyamok megszervezésével, valamint a geodézia oktatásával. 1945. január 19-én, a Pesti oldal elfoglalása után, a szovjet katonaság – mint polgári személyt – elhurcolta.¹ Zelcsényi két és fél évet töltött a Szovjetunióban, mint hadifogoly. 1947 nyarán hazatért, és az igazolás után, az ÁF akkori vezetője, dr. Futaky Zoltán újra a Háromszögelő Hivatalba osztotta be.

Az Állami Földmérés 1950-ben végrehajtott átszervezése során Zelcsényit az OFI felsőgeodéziai osztályára helyezték, majd 1952-ben ő lett az Általános Felmérési és Térképészeti Osztály vezetője. Az 1956-os forradalom idején tanúsított bátor kiállása miatt néhány évig hátrátételt szenvedett. 1962-ben, az akkor újonnan alakult Székesfehérvári Felsőfokú Földmérési Technikum tanárának nevezték ki. Feladatának megfelelően megszervezte a Geodéziai Tanszékot, melynek ő lett az első vezetője. Több egyetemi és főiskolai jegyzetet írt, és részt vett dr. Vincze Vilmos: „Geodéziai Számítások”, illetve dr. Hazay István: „Geodéziai Kézikönyv” c. munkáinak szerkesztésében. A földmérési szakközépiskolák számára dr. Balázs Lászlóval közösen írt „Földméréstan” c. könyve több kiadást is megért. 1965-ben megkapta a Térképészet Kiváló Dolgozója kitüntetést.

Zelcsényi Géza, 1968. január 1-jével, életének 67. évében nyugállományba vonult. Kapcsolata a szakmával ezután sem szakadt meg. Mint szakértő, több geodéziai vállalatnál tevékenykedett, ahol gazdag tapasztalatait hasznosíthatta. 1974. november 27-én, életének 74. évében, Budapesten váratlanul elhunyt. Hamvait – szűk családi körben – december 10-én helyezték örök nyugalomra a Farkasréti temetőben.

Születésének 100. évfordulója alkalmával, a Székesfehérvári Főiskolai Karon, dr. Csepregi Szabolcs tanszékvezető tanár irányításával, 2001. június 6-án, emlékülést és kiállítás rendeztek. Erről az eseményről sajnós nem készült akkor lapunkban beszámoló. Viszsaemlékezésem ezt a hiányosságot is igyekszik pótolni. Halálának 30. évfordulóján emlékezzünk nagy tisztelettel Zelcsényi Gézára, a Háromszögelő Hivatal egykori műszaki tanácsosára, feltalálóra, és a geodéziai számítások gépesítésének egyik úttörőjére, tanszékvezető főiskolai tanárra, szakmánk jeles személyiségére.

1) Történelmi tény, hogy Budapest ostroma során, a szovjet alakulatok – elegendő hadifogoly hiányában – polgári személyeket is elszállítottak, és évekig fogságban tartottak. Ennek esett áldozatul sokadmagával Zelcsényi Géza is.

IRODALOM

1. *Raum Frigyes* (szerk.): Magyar Földmérők Arc-képcsarnoka II. köt. (BGTV, 1983)
2. *Raum Frigyes: A Magyar Földmérés Bibliográfiája* (Geodézia Rt., 1996)
3. *Dr. Bendefy László: A Magyar Földmérés 1892-1920.* (OFTH, 1970.)
4. *Dr. Csepregi Szabolcs: Zelcsényi Géza életpályája* (kézirat, Székesfehérvár, 2001)
5. *Dr. Balogh György: Nekrológ Zelcsényi Géza halálára.* (Geod. és Kart. 1975/1.)
6. *Raum Frigyes: Emlékezés Zelcsényi Gézára* (Földmérő, 1983/2.)

7. Dr. Székely Domokos: 100 éve halt meg Marek János és 20 éve vitéz Ács Endre (Geod. és Kart. 2000/4)

8. *Zelcsényi Géza: Háromszögelést pótló hosszúoldalú sokszögelés számítása fiktív vonalak alapján* (Geod. és Kart. 1. különszám 1961.)

9. *Vitéz Ács Endre–Zelcsényi Géza: A számológép és alkalmazása* (Bp., 1936)

10. *Dr. Balázs László–Zelcsényi Géza: Földmérés-tan* (Műszaki Könyvkiadó, Bp., 1958.)

Dr. Székely Domokos

H Í R E K

KITÜNTETÉS

A Magyar Földmérési, Térképészeti és Távérzékelési Társaság **Lázár deák Emlékérem** kitüntetésben részesítette

Kiss Péterné úrasszonyt,

a Vas Megyei Földhivatal földmérési osztályvezetőjét, a Társaság Felügyelő Bizottsága tagját.

A kitüntetést *Apagyi Géza*, a társaság elnöke a 2004. június 4-én megtartott Közgyűlés keretében adta át.

Kiss Péterné, született *Szalay Katalin* (Budapest, 1953. 03. 04.) a vépi Állami Általános Iskola elvégzése után 1967-től a szombathelyi Entzbruder Dezső Gimnázium és Szakközépiskola földmérő szakos tanulója lett. 1971-

ben érettségizett, majd egy év kihagyás után, 1972-ben jelentkezett a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Földmérő és Földrendezői Főiskolai Kar Földmérő Szakának levelezőtagozatára.

1976-ban földmérő üzem-mérnöki képesítést szerzett.

Munkába állásának kezdete 1971. június 16. Kezdetben a Sárvári Körzeti Földhivatal földmérési ügyintézőjeként dolgozott, 1979. december 10-étől pedig a Vas Megyei Földhivatal köztisztviselője. 1980-tól

földmérési szakfelügyelői munkakört látott el, míg 1995-től dolgozik földmérési osztályvezetői beosztásban. A földmérési szakterületet is elérő technikai fejlődés, automatizált földmérési rendszerek szinte kikövetelik, és igény támasztanak a vele foglalkozó szakemberek felé az alapos és teljes részletességgel bíró ismeretanyag elsajátítására, amelynek okán *Kiss Péterné* 1985-ben részt vett, és oklevelet szerzett az ipari geodéziai és 1993-ban a térinformatikai szaküzem-mérnöki képzésben, a székesfehérvári Főiskolán, valamint szívesen végezte el azokat a szaktanfolyamokat is, amelyek az adott munkakörben munkáját segítették.

Szakmai tevékenységét mind a Sárvári Körzeti Földhivatalnál, mind a Vas Megyei Földhivatalnál meghatározták az adott időben jelentkező, mindenkor nagy jelentőséggel bíró földügyi feladatok.

Kezdetben műszaki ügyintézőként dolgozott a belterületi térkép-felújításokban, az ingatlan-nyilvántartás szerkesztés földmérési előkészítésében, továbbá a földhivatali geodéziai szolgáltatások körébe tartozó sajátos geodéziai (házhelyosztás, egyéb telekalakítás, kisajátítási és megvalósulási térképkészítés, épületfel-tüntetés stb.) munkákban.

Az üzem-mérnöki végzettség megszerzése után, pedig többnyire hatósági munkákban (vizsgálat, záradékolás, panaszvizsgálás) tevékenykedett.

A Vas Megyei Földhivatal Földmérési Osztályának dolgozójaként, szakfelügyelői munkakörben, végezte az elkészült EOTR újfelmérési térképek állami átvételét, valamint az állami átvételi ellenőrzések koordinálását, továbbá ellenőrizte a külső geodéziai szervek és vállalkozók, illetve a földhivatali földmérési szakterület törvényességi és szakmai előírások szerinti működését.

Az 1990-es években sikeresen hajtotta végre a Földhivatal kárpótlással kapcsolatosan jelentkező földmérési előkészítési és kiosztási munkákat, amelyek irányítása és ellenőrzése, illetve a kapcsolattartás a Kárrendezési Hivatallal szintén feladta volt. Szinte ezzel egy időben a tömegesen jelentkező, részarány nevesítéssel összefüggő földmérési feladatok (alrészletek leválasztása, hatósági vizsgálat és záradékolás, műszaki nyilvántartás) végrehajtása koordinációjában szintén eredményes volt.

A Vas Megyei Földhivatal 1997 óta vesz részt a digitális térképkészítési programban. Jelenleg a megyében 4 település (Szombathely, Szentgotthárd, Kőszeg és Bük) rendelkezik digitális földmérési alaptérképpel.

2003-ban a MEFAR létrehozásához előírt feladatok irányításával határidőben sikeresen teljesültek, továbbá összel – eredményes előkészítési munkával – a KÜVET készítésébe is bekapcsolódhatott a Megyei Földhivatal.

Az elmúlt 32 évben vezetői hivatalvezetői dicsérettel, kiváló dolgozó kitüntetéssel hivatali munkáját többször elismerték, társadalmi munkájáért pedig a MTESZ Vas megyei szervezete javaslatára 1994-ben MTESZ díjat kapott.

Iskolai végzettsége:

Földmérő üzemmérnök 1976.

Ipari geodéziai szak-üzemmérnök 1985.

Térinformatikai szak-üzemmérnök 1993.

Szaktanfolyamok:

Földügyi szakvizsga, 1977.

Közművezetékek felmérése és egységes nyilvántartása, 1981.

Mérnök- és vezetőképző, 1982.

Földmérési árképzés, 1984.

Közigazgatási alapvizsga, 1994.

Számítástechnikai tanfolyam: Microsoft iroda szoftverek, 1997.

Nemzeti Kataszteri Program, 1998.

Közigazgatási szakvizsga, 2000.

Térinformatika az ügyintézésben, 2002.

Oktatási tevékenységet is folytat. 1993-tól ötödéves földmérő technikusok képzésében vesz részt, vezetői és szervezési ismeretek című tantárgy oktatásával.

Szakmai tagsági viszony:

1971-től tagja a Magyar Földmérési és Térképészeti és Távérzékelési Társaságnak, illetve jogelődjének, a Geodéziai és Kartográfiai Egyesületnek.

1990-től a Szombathelyi Területi Csoport titkára. Szintén 1994-től az MFTTT Országos Választmányának a tagja volt tíz cikluson át, 1997-től pedig (most már második ciklusban) az MFTTT Felügyelő Bizottság tagjaként tevékenykedik.

Kimagasló érdemeket szerzett az MFTTT 2001. évi szombathelyi vándorgyűlésének szervezésében.

Szakmai kapcsolatok:

MTESZ Vas megyei szervezetével az MFTTT Területi Csoport munkájának koordinálása.

Földmérő technikus oktatásban való részvétel, nyári gyakorlat koordinálása.

Mérnöki Kamara területi szervével való kapcsolattartás.

Geodéziai szervek képviselőivel és vállalkozókkal való kapcsolattartás.

Kiss Péterné kitüntetését gazdag szakmai életútja, eredményes köztisztviselői és példamutató szakmai közéleti munkája indokolja.

*

A kitüntetett kolléganőnknek szívőből gratulálunk, további munkasikereket, jó egészséget, sok boldogságot kívánunk.

Szerkesztőbizottság

INNEN-ONNAN

Szendrő Dénes FVM osztályvezető március 30. és április 2. között az észak-olaszországi Isprában részt vett az EU által szervezett „Terület-alapú támogatások 2004. évi távérzékelés ellenőrzésének indítása” értekezleten. A támogatási kérelmek EU-konform ellenőrzése kiemelt feladat a tagországok, így 2004. május 1-jétől Magyarország számára is. Az egységes ellenőrzés érdekében az EU minden év márciusában eligazító értekezletet tart, de az utazásnak külön jelentőséget adott az, hogy az EU szokásos év végi távérzékelés ellenőrzési beszámoló konferenciájára – a tervek szerint – 2004 novemberében, Budapesten kerül sor.

*

Pokoly Béla FVM vezető főtanácsos április 20. és 29. között az ENSZ New York-i székhelyén részt vett a Földrajzi Nevek Szakértői Csoportjának (UNGEGN) 22. ülésén (lásd részletesebben a 43. oldalon).

*

Dr. Remetey-Fülöpp Gábor FVM vezető főtanácsos május 13-án és 14-én az észak-olaszországi Isprában részt vett az Európai Térinformatikai Infrastruktúra (INSPIRE) kibővített szakértői csoportjának munkaműhelyén.

**A Nemzeti Kataszteri Program Közhasznú Társaság tájékoztatója
a 2004. évben megkötött szerződéseiről**

Munka neve	Nyertes vállalkozó	befejezés határideje	szerződés nettó összege
Baranya megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Baranya Megyei Földhivatal	2005. 05. 31.	56 424 625 Ft
Baranya megyei KÜVET	Geodézia Szekszárd Kft.	2005. 05. 31.	7 889 384 Ft
Heves megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Heves Megyei Földhivatal	2004. 11. 30.	29 127 260 Ft
Heves megyei KÜVET	Cartoranjé Kft.	2004. 11. 30.	7 340 800 Ft
Borsod-Abaúj-Zemplén megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Borsod-Abaúj- Zemplén Megyei Földhivatal	2005. 03. 31.	64 195 600 Ft
Borsod-Abaúj-Zemplén megyei KÜVET	Geodéziai és Térképészeti Rt.	2005. 03. 31.	22 914 010 Ft
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Szabolcs-Szatmár- Bereg Megyei Földhivatal	2005. 04. 15.	64 581 100 Ft
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei KÜVET	Geodéziai és Térképészeti Rt.	2005. 04. 15.	23 326 005 Ft
Fejér megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Fejér Megyei Földhivatal	2005. 08. 31.	66 363 750 Ft
Fejér megyei KÜVET	Alba Geotrade Rt.	2005. 08. 31.	14 488 344 Ft
Tolna megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Tolna Megyei Földhivatal	2005. 06. 15.	64 492 480 Ft
Tolna megyei KÜVET	Geodézia Szekszárd Kft.	2005. 06. 15.	12 831 140 Ft
Veszprém megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Veszprém Megyei Földhivatal	2005. 07. 31.	66 415 010 Ft
Veszprém megyei KÜVET	Pannon Geodézia Kft.	2005. 07. 31.	14 563 715 Ft
Hajdú-Bihar megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Hajdú-Bihar Megyei Földhivatal	2005. 06. 15.	81 538 560 Ft
Hajdú-Bihar megyei KÜVET	Geodéziai és Térképészeti Rt.	2005. 06. 15.	14 220 750 Ft
Győr-Moson-Sopron megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Győr-Moson- Sopron Megyei Földhivatal	2005. 04. 30.	64 767 700 Ft
DATView forgalomba adó modul kezelésének oktatása	NYME Geoinformatikai Főiskolai Kara	2004. 06. 18.	7 600 000 Ft
Csongrád megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Csongrád Megyei Földhivatal	2005. 05. 31.	60 804 925 Ft
Csongrád megyei KÜVET	Geodéziai és Térképészeti Rt.	2005. 05. 31.	9 990 136 Ft
Komárom-Esztergom megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Komárom- Esztergom Megyei Földhivatal	2005. 09. 30.	34 174 650 Ft
Komárom-Esztergom megyei KÜVET	Geodéziai és Térképészeti Rt.	2005. 09. 30.	14 321 070 Ft
Szigetvári körzeti KÜVET	Pécsi Geodéziai és Térképészeti Kft.	2004. 11. 30.	56 465 690 Ft
Pest megyei KÜVET értéknövelt adatszolgáltatása	Pest Megyei Földhivatal	2004. 11. 30.	61 974 250 Ft
Bp. 2004. május 6.		Nemzeti Kataszteri Program Közhasznú Társaság	